

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Обґрунтування напрямів підвищення рівня зайнятості населення
у контексті формування соціальної безпеки в Україні»

Виконав: студент групи СЗ-23-1м
Шостак Олександр Валентинович
Спеціальність 232«Соціальне забезпечення»
Керівник к. держ. упр., доц. Кояргіна Т.В.

Рецензент _____

_____ (місце роботи)

_____ (посада)

_____ (науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Дніпро – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики
Ступінь вищої освіти магістр
Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ В.Є.Тараненко

“ 04 ” вересня 2024 р.

**ЗАВДАННЯ
НА МАГІСТЕРСЬКУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ**

Шостака Олександра Валентиновича

1. Тема роботи «Обґрунтування напрямів підвищення рівня зайнятості населення у контексті формування соціальної безпеки в Україні»

керівник роботи к.держ.упр., доц. Кояргіна Т.В.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджена наказом УМСФ від “03” вересня 2024 р. № 664 кс

2. Строк подачі студентом закінченої роботи 03.01.2025

3. Вихідні дані до роботи: 1 Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5067-ІУ 2. Державна служба статистики.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки.

1. Теоретико-методичні засади формування зайнятості та її впливу на соціальну безпеку

2. Аналітична оцінка зайнятості в Україні в контексті формування соціальної безпеки.

3. Обґрунтування напрямів підвищення рівня зайнятості населення України.

5. Перелік графічного матеріалу (Рисунки: Ключові позиції державного регулювання зайнятості населення; Рівні регулювання ринку праці, зайнятості та безробіття; Динаміка рівня інфляції в Україні; Кількість зареєстрованих безробітних; Динаміка відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу за 2017 - 2021 рр. Таблиці: Система заходів щодо регулювання безробіття в Україні; Вплив зайнятості населення на соціальну безпеку суспільства; Динаміка кількості населення; Динаміка показників ринку праці; Показники безробіття населення в Україні за 2015-2022 рр.; Дефіцит вакансій та дефіцит кадрів на зареєстрованому ринку праці України у 2019-2023 роках; Динаміка індикаторів соціальної безпеки України за 2017-2021 рр.; та ін.

6. Дата видачі завдання “04” вересня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ за/п	Назва етапів магістерської кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	04.09.2024	виконано
2.	Пошук та опрацювання літературних джерел	05.09.2024 – 15.09.2024	виконано
3.	Написання вступу кваліфікаційної роботи	15.09.2024 – 30.09.2024	виконано
4.	Виконання I розділу	01.10.2024 – 20.10.2024	виконано
5.	Виконання II розділу	21.10.2024 – 20.11.2024	виконано
6.	Виконання III розділу	21.11.2024 – 10.12.2024	виконано
7.	Написання висновків	20.12.2024 – 24.12.2024	виконано
8.	Оформлення роботи і передача на перевірку науковому керівнику	25.12.2024 – 02.01.2025	виконано
9.	Захист кваліфікаційної роботи згідно графіку		

Студент _____
(підпис)

Шостак О. В.

Керівник _____
(підпис)

Корягіна Т.В.
(прізвище, ім'я, по батькові)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

АНОТАЦІЯ

Шостак О. В. Обґрунтування напрямів підвищення рівня зайнятості населення у контексті формування соціальної безпеки в Україні.

Магістерська кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр» за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

Магістерська кваліфікаційна робота складається з вступу, 3 розділів, висновків. Викладена загалом на 68 сторінках, основний текст – на 63 стор., містить 7 таблиць, 11 рисунків. Список використаних джерел містить 32 найменування.

Зміст анотації:

В магістерській кваліфікаційній роботі проаналізовано стан наукових досліджень з обраної теми та досліджено зміст понятійно-категоріального апарату; визначено ключові тенденції впливу зайнятості на формування загроз соціальній безпеці України, проведено оцінка індикаторів соціальної безпеки в Україні; обґрунтовано пропозиції щодо напрямів зростання зайнятості населення та підвищення соціальної безпеки в Україні.

Ключові слова: зайнятість, ринок праці, соціальні загрози, соціальна безпека, безробіття, доходи населення, соціальне забезпечення.

ABSTRACT

Shostak O. V. Substantiation of directions of increasing the level of employment in the context of of social security in Ukraine

Graduation work for obtaining a higher education degree «master» in the specialty 232 «"Social welfare"». – University of Customs and Finance, Dnipro, 2025

The master's thesis consists of an introduction, 3 chapters, and conclusions. It is presented in total on 73 pages, the main text is on 68 pages, contains 5 tables, 8 figures. The list of used sources contains 42 names.

Abstract content:

The master's qualification work analyses the state of scientific research on the chosen topic and explores the content of the conceptual and categorical apparatus; identifies key trends in the impact of employment on the formation of threats to social security in Ukraine, assesses indicators of of social security in Ukraine; proposals on the directions of employment growth and and increase of social security in Ukraine.

Keywords: employment, labour market, social threats, social security, unemployment, income, social security.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ ТА ЇЇ ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНУ БЕЗПЕКУ	8
1.1 Соціально-економічна характеристика категорії «зайнятість»	8
1.2 Забезпечення державного регулювання зайнятості населення	12
1.3 Зайнятість населення як чинник забезпечення соціальної безпеки	20
Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2 АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	25
2.1 Динаміка показників за зайнятості на ринку праці в Україні	25
2.2 Оцінка впливу зайнятості в країні на формування соціальної безпеки населення	36
Висновки до розділу 2	43
РОЗДІЛ 3 ОБГРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	44
3.1 Проблеми та передумови підвищення рівня зайнятості населення в державі	44
3.2 Напрямки підвищення соціальної безпеки на ринку праці	50
Висновки до розділу 3	60
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64
ДОДАТКИ	67

ВСТУП

Актуальність теми. Відновлення України має відбуватися в абсолютно новій соціально-економічній реальності і, відповідно, вимагає радикального перегляду політики зайнятості, яка характеризується довгостроковим негативним процесом, що значно посилюється через військовий наступ росії. Загибель тисяч військовослужбовців і мирних жителів, руйнування багатьох підприємств, будинків і комунальних об'єктів.

Загроза для життя також призвела до масового переміщення українців, особливо жінок з дітьми, в безпечні країни та інші регіони в центрі України. У період соціально-економічного підйому в Україні поєднання цих факторів у купі зі старінням населення і військовими втратами призведе до нестачі робочої сили, особливо до різкого скорочення висококваліфікованих і гідних робочих місць, що несе значну загрозу соціальній безпеці в країні.

У цій ситуації модернізація ринку праці та базове перезавантаження системи на основі соціально відповідального підходу до вирішення основних проблем мають стратегічне значення для соціально-економічного відновлення країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, які почали вирішувати цю проблему. Питання формування та функціонування сфери зайнятості та ринку праці привертало увагу видатних економістів минулого: Д.Рікардо, А. Сміта, А. Маршалла, Дж.Кейнса, Ф.Котлера. Вони та їхні послідовники виявили основну закономірність ефективного функціонування ринку праці, тобто наявність повноцінної конкуренції між найманими працівниками за працевлаштування та між підприємцями (роботодавцями) за дешеву робочу силу потрібної якості.

Ця ідея стала концептуальною основою механізму саморегулювання ринку праці. Але за словами А.Плотнікова, війна на Україні фактично визначає подальший економічний процес України і залежить тільки від ситуації, в якій все буде розвиватися на лінії фронту. Це основний фактор, що стабілізує

економічну ситуацію і ринок праці Л. Баранник, К. Бондаревська, Т. Корягіна, В. Тараненко, І.Петрова, М. Семикіна і Л. Шевченко серед факторів, які роботодавці повинні забезпечити для розвитку ринку праці, визначають, перш за все, більш якісну роботу і більш привабливі умови праці для модернізації виробничого процесу і післявоєнного відновлення України.

Метою дослідження є виявлення перспективних напрямків підвищення рівня зайнятості, заснованих на формування високого рівня соціальної безпеки в країні.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- визначити соціально-економічні характеристики категорії «зайнятість»;
- розглянути основи державного регулювання зайнятості населення;
- проаналізувати зайнятість населення з урахуванням вразливих верств населення на ринку праці;
- оцінити показники соціальної безпеки в країні, пов'язані з рівнем зайнятості населення;
- виявити проблеми та передумови для підвищення рівня зайнятості в Україні в контексті формування соціальної безпеки;
- розробити пропозиції щодо підвищення рівня зайнятості населення.

Об'єктом даного дослідження є механізм функціонування ринку праці України.

Предметом даного дослідження є особливості формування зайнятості на ринку праці України на сучасному етапі.

Методи дослідження. Методологічною і теоретичною основою дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи: теоретичне і логічне узагальнення, системний аналіз - вивчення економічного змісту зайнятості, систематичної та структурної трансформації зайнятості, історико-економічний аналіз та графічні методи - для визначення динаміки показників зайнятості, економіко-статистичні методи - при розрахунку показників.

Інформаційна база включає в себе дані Державної комісії статистики України, Державної служби зайнятості України, Міністерства праці та

соціальної політики України, положення економічної теорії, праці вітчизняних і зарубіжних вчених, дані міжнародних організацій, законодавчі та нормативно-правові акти України з питань зайнятості.

Структура роботи визначається її метою і призначенням, складається зі вступу, 3 розділів, висновків і списку використаних джерел - 32 найменування, містить 11 рисунків і 7 таблиць. Загальний обсяг роботи становить 68 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ ТА ЇЇ ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНУ БЕЗПЕКУ

1.1 Соціально-економічна характеристика категорії «зайнятість»

Зайнятість населення країни є важливим параметром для розвитку економіки, суспільства та рівня життя населення країни. Відображаючи стан розвитку ринку праці, зайнятість є мірою інтеграції населення в економічне життя держави, фактором, що відображає задоволеність і ступінь задоволення соціальних і особистих потреб.

Зайнятість населення - це суспільно корисна діяльність громадян, яка не суперечить законодавству, як правило, приносить дохід і трудові надходження.

Основними принципами працевлаштування є:

- «добровільність працевлаштування - відсутність зайнятості громадян не є підставою для притягнення їх до адміністративної чи іншої відповідальності;
- обов'язок держави створювати умови для реалізації трудових прав і вільно обраної зайнятості громадян;
- заохочувати роботодавців до створення нових робочих місць;
- комплексний підхід до вирішення проблем зайнятості населення полягає в координації зусиль органів влади всіх рівнів, взаємодії механізмів державного регулювання та саморегулювання ринку, соціальному захисті у сфері зайнятості» [1].

Економічно активне населення ділиться на п'ять груп за статусом зайнятості:

- для найманих працівників;
- робота по найму;
- сімейні неоплачувані працівники;
- особи, не класифіковані за статусом зайнятості [1].

Структура зайнятості певною мірою відображає загальну структуру економіки і суттєво змінюється під впливом її змін. Важливість аналізу структури зайнятості полягає в тому, що вона в сукупності відображає соціальні, економічні, демографічні, етнічні та навіть екологічні аспекти суспільства. З цієї точки зору необхідно мати на увазі не тільки кількісні характеристики кожної ланки в структурі зайнятості, а й якісну визначеність, особливе місце і ставлення до відтворення суспільного життя» [2].

Всі ці ланки в структурі зайнятості існують не окремо один від одного, а в сукупності і в сфері зайнятості в цілому. Наприклад, структура зайнятості за віком і статтю включає в себе професійні кваліфікації, виробничі, соціальні та інші структури. У той же час всі ланки структури зайнятості в деякому відношенні автономні і мають самостійне значення.

Соціальна структура зайнятості «відображає класову структуру суспільства, яка змінюється разом зі зміною соціальної структури. Так чи інакше, відмінності між окремими групами зайнятого населення сприймаються як реально існуючі з причин соціальної нерівності, викликаного диференціацією товаровиробників, ринковою активністю, дискримінацією дуже багатих і просто заможних людей із середнім рівнем доходу, доходами нижче середнього, бідних і навіть тих, хто знаходиться за межею бідності» [3].

В Україні фактично домінує формування нижчого класу, чий спосіб життя і рівень доходів знаходяться за межею бідності. На ринку України ці категорії зайнятого населення, які формують середній клас країни, виявилися частиною нижчого класу. У країні з регульованою ринковою економікою, якщо у вищому класі домінує середній і великий, то в Україні він пригнічується олігархією, яка, по суті, пригнічує формування нормального повноцінного класу.

Таким чином, відповідно до стандартів власності, можна відразу виділити дві загальні основні ланки в структурі регулювання зайнятості: як державні органи, так і економіка. Ці 2 ланки існують в будь-якому суспільстві і в усіх країнах, але їх взаємозв'язок, структура і масштаби різні. З переходом України

до капіталістичної економіки структура зайнятості в державному секторі СРСР змінилася таким чином, що зайнятість у державних структурах швидко скоротилася, а зайнятість у приватному секторі різко зростає.

Ринок праці продовжує залишатися одним з найбільш соціально чутливих ринків. Зміни, що відбуваються на ньому, можуть викликати негайний суспільний резонанс і привести до соціальної напруженості.

Структура зайнятості відображає такі важливі показники економічного розвитку: в залежності від їх простоти і доступності, рівень розвитку регіонів, багатих природними ресурсами. Ступінь можливого використання робочої сили в природних і економічних умовах, характерних для окремих регіонів. Економічна активність населення. Чисельність зайнятого населення, його частка.

«Національна безпека являє собою захищеність життєвоважливих інтересів людини, громадянина, держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства. Конституційні права і свободи людей, у тому числі їх право на працю, є об'єктами національної безпеки. Якщо ж людина з об'єктивних причин не має роботи, вона є соціально незахищеною» [4, с. 31].

Як відомо, зайнятість є найважливішим показником соціального благополуччя та розвитку території і відіграє важливу роль для будь-якого громадянина, країни та суспільства. Беручи до уваги зарубіжний досвід, можна стверджувати, що соціальний тиск (воєнні дії, закриття суб'єктів господарювання на певній території, масова міграція, зростання імміграції та корупції, зростання тіньового ринку праці тощо) призвели до змін у рівень виробництва та зайнятості населення. Це досить негативно вплинуло на економічне зростання країни в цілому. Тому деструктивні економічні процеси явно розвиваються через посилення напруги населення країни.

У Законі України «Про зайнятість» від 5 липня 2012 року № 5067-1 термін «зайнятість» визначено як «не заборонену законодавством діяльність осіб, пов'язану із задоволенням їх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також

діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, у тому числі безоплатно» [5].

Політика зайнятості та охорони праці є одним із головних напрямів соціальної політики, яка включає в себе «політику регулювання ринку праці й забезпечення ефективної зайнятості населення; політику організації та нормування праці; політику забезпечення умов праці; політику страхування праці (у разі безробіття, хвороби або каліцтва); політику забезпечення оптимального вирішення виробничих колективних спорів і трудових конфліктів» [6, с. 177].

Державна політика зайнятості передбачає активізацію участі держави в регулюванні зайнятості населення. Державне регулювання структури зайнятості має бути спрямовано на ефективне використання економічного потенціалу регіону та на збалансування попиту і пропозиції робочої сили на ринку праці, забезпечення максимальної зайнятості населення, відповідного рівня розвитку продуктивних сил; узгодження трудових відносин; забезпечення прав і свобод людини; соціальне забезпечення та соціальний захист життя населення» [7, с. 153].

Зайнятість населення є важливою складовою національної економіки та важливою частиною забезпечення національної безпеки. Вона може впливати на діяльність громадського життя, забезпечуючи добробут людей та економічне зростання та соціально-економічний розвиток країни. Сучасна ситуація на вітчизняному ринку праці вимагає від країни проведення ефективної політики зайнятості. Водночас, незважаючи на негативний вплив зовнішніх несприятливих факторів на поточну ситуацію, питання державного нагляду за зайятістю населення має значне практичне значення на центральному рівні.

1.2 Забезпечення державного регулювання зайнятості населення

Для розвитку української економіки на даному етапі необхідно розвивати ринок праці, оскільки завдяки раціональному використанню потенціалу робочої сили певні зміни можуть бути внесені в кращу сторону.

Ринок праці і зайнятість населення займають особливе місце в системі ринкових відносин держави. Більшість економічних, соціальних і демографічних явищ ринкової економіки прямо або побічно, повністю або частково, відображають процеси, що відбуваються на ринку праці.

Процес регулювання ринку праці є невід'ємною частиною ринкової економіки, а також є складною підсистемою. Формування ринку праці, здатного швидко та гнучко реагувати на динаміку економічного розвитку, є однією з важливих умов створення ефективно діючого сучасного ринкового механізму. Ринок праці відіграє вирішальну роль у подоланні економічних труднощів. Створена в нашій країні система зайнятості населення є неефективною. Вирішальну роль у досягненні цих цілей відіграє державне регулювання ринку праці.

Отже, державне регулювання зайнятості - це «комплекс заходів державного впливу на ринок праці з метою забезпечення продуктивної зайнятості та соціального захисту населення. Вагомість цієї мети визначається як економічними, так і соціальними наслідками безробіття (для суспільства в цілому і для кожної особи)» [8, с.132]. Суспільство зацікавлене у працевлаштуванні всіх працездатних громадян, оскільки це за інших рівних умов забезпечує зростання ВВП країни. Крім того, головним завданням соціально-економічного розвитку країни є створення умов для підвищення рівня трудової активності населення. Пріоритети національної політики у сфері зайнятості визначаються на основі законодавчих та нормативно-правових положень та реальної ситуації на ринку праці з урахуванням проблем розвитку національної економіки. Ключові позиції державного регулювання зайнятості населення наведено на рис.1.1.

Рис. 1.1. Ключові позиції державного регулювання зайнятості населення
Джерело: [9, с. 229]

Важливо зазначити, що регулювання ринку праці, зайнятості та безробіття здійснюється на декількох рівнях (рис. 1.2). Так, Антошкіна Л. зазначає, що «на всіх рівнях державне регулювання має здійснюватися на основі загальноекономічної концепції формування соціально орієнтованої ринкової економіки» [9].

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНИЙ РІВЕНЬ	<ul style="list-style-type: none"> • вирішуються пріоритетні і кардинальні соціально-економічні проблеми суспільства, які безпосередньо впливають на стан і рівень зайнятості та сприяють формуванню ефективної зайнятості
РЕГОНАЛЬНИЙ РІВЕНЬ	<ul style="list-style-type: none"> • знаходиться в компетенції місцевих органів державної влади і можливостей відповідних бюджетів, на цьому рівні приймаються рішення з питань регулювання регіональних ринків праці, включаючи протидію масового вивільнення працівників, збільшення соціальної допомоги і т.д .
ЛОКАЛЬНИЙ РІВЕНЬ	<ul style="list-style-type: none"> • формуються взаємовідносини окремих суб'єктів ринку праці, конкретних працівників з роботодавцями, службами зайнятості, місцевими органами виконавчої влади

Рис. 1.2. Рівні регулювання ринку праці, зайнятості та безробіття
Джерело: [10, с.149]

Крім того, у процесі регулювання необхідно вирішувати певні основні завдання. Перше завдання містить визначення довгострокових перспектив розвитку ринку праці, передбачає стабілізацію і поступове збільшення загального попиту на робочу силу, зростання її конкуренто-спроможності, зниження рівня безробіття при одночасному підвищенні продуктивності праці і забезпеченні гнучкості ринку праці. Друге завдання орієнтоване на короткострокову і середньострокову перспективи і передбачає систему заходів, спрямованих на подолання негативних наслідків кризових явищ в економіці, створення нових робочих місць, запобігання масовим вивільненням працюючих, в тому числі тривалого безробіття» [9, с.229].

Заходи державного впливу на ринок праці повинні враховувати інтереси як працівників, так і роботодавців, тому державна підтримка зайнятості включає:

- «вирішення питань підвищення рівня професійної освіти і кваліфікації працюючих;
- сприяння процесам створення нових робочих місць з належними умовами та гідною оплатою праці в окремих галузях і секторах економіки;
- підтримку самозайнятості та малого підприємництва, тобто форм зайнятості, які не потребують значних витрат з боку держави;
- вдосконалення механізмів соціального захисту населення, у тому числі окремих груп, які потребують державної підтримки і конкуренто-спроможності на ринку праці;
- сприяння створенню в регіонах приватних агентств зайнятості з метою надання послуг у працевлаштуванні та самостійної зайнятості;
- створення спеціальних підприємств для організації громадських робіт в умовах, коли кошти на оплату праці резервуються з регіональних фондів зайнятості, на матеріальні витрати - з регіональних і місцевих бюджетів;
- організацію перенавчання працівників, які підлягають вивільненню в результаті скорочення штатів;
- розробку і реалізацію спеціальних програм з питань забезпечення

внутрішньої міграції населення з регіонів, що характеризуються наявністю критичної ситуації на ринку праці;

- створення нових казенних підприємств на базі державних підприємств-банкрутів» [9, с. 232].

Як показує досвід, залежно від стану економіки та ринку праці можливі два основних варіанти проведення політики зайнятості: активний і пасивний. Активна політика зайнятості - це сукупність правових, організаційних та економічних заходів, які проводить держава з метою зниження рівня безробіття. Вона передбачає заходи з профілактики вивільнення, навчання і підвищення кваліфікації, активного пошуку і підбору робочих місць, фінансування створення нових робочих місць. Пасивна політика зайнятості передбачає виплату допомоги по безробіттю та надання простих послуг з підбору робочих місць через державну службу зайнятості. Така політика може себе виправдати лише при високій гнучкості ринку праці в цілому.

Як зазначає Ланченко Є. О.: «підвищення конкурентоспроможності робочої сили є необхідною умовою формування продуктивної зайнятості та забезпечення національних інтересів України на етапі її інтеграції в світову економічну систему.

Вирішення цих питань відноситься як до працівників робітничих професій, так і фахівців з вищою і середньою освітою. Державна політика в сфері розвитку і раціонального використання кадрового потенціалу повинна бути спрямована на забезпечення підвищення освітнього і кваліфікаційного рівня працюючих, розвиток системи професійної орієнтації, посилення мотивації до праці, державного впливу на структуру і якість підготовки і кваліфікації робочої сили. Необхідно наблизити обсяги і структуру підготовки кадрів вищими та професійно-технічними закладами до обсягів і структури попиту на ринку праці» [10, с.159].

Антошкіна Л.І. зауважує, що «важливою умовою забезпечення продуктивної зайнятості та підвищення ефективності державної політики у сфері зайнятості є розвиток соціального партнерства. Формування системи

партнерських відносин, що відповідають в повній мірі потреб ринку праці, є досить складною проблемою, про що свідчить світовий досвід. У країнах з розвиненою ринковою економікою система соціального партнерства включає комплекс заходів, який регулюється спеціальним законодавством і охоплюють не тільки сферу трудових відносин, а й інші сфери, де стикаються інтереси різних груп» [9, с.232]. На її думку, з метою забезпечення відповідності системи соціального партнерства вимогам ринкових відносин, необхідна участь трьох незалежних сил, а саме:

- «робітничого руху, представленого профспілками, органами робочого самоврядування та іншими організаціями, які відстоюють інтереси найманих працівників»;

- «роботодавців, включаючи директорат підприємств державного сектора, окремих підприємств, комерційні та інші структури, що здійснюють наймання робочої сили»;

- «органів місцевого самоврядування, що реалізують регіональну політику зайнятості» [9, с.232].

У сучасних умовах основними проблемами в сфері зайнятості та безробіття практично будь-якої країни світу є:

- безробіття серед молоді, яка обумовлена складнощами з працевлаштуванням через відсутність досвіду роботи та практичних навичок;

- структурні зрушення в економіці, які можуть характеризуватися впровадженням нових технологій, скороченням виробництва в традиційних галузях, закриттям технічно застарілих підприємств. Ці зрушення призводять до змін у сфері зайнятості, на які суб'єкти господарювання та економіка в цілому повинні швидко реагувати;

- безробіття серед людей старшого віку, які в силу віку не можуть працевлаштуватися на багато видів робіт;

- скорочення сукупного попиту на робочу силу в зв'язку з скороченням виробництва;

- переміщення робочої сили, причиною яких є невідповідність

інтересів і вимог працівника конкретного робочого місця, воєнні дії на території України, що вплинули на переміщення робочої сили по всьому світу [11];

- перехід фахівців і некваліфікованої робочої сили в сферу неформальної зайнятості, тіньової економіки або їх міграція за кордон;
- зниження якісних характеристик робочих місць, недостатнє введення в дію нових робочих місць у зв'язку з воєнною ситуацією, особливо для кваліфікованих кадрів, що призводить до руху робочої сили (міграційні потоки представлені жінками) [10, с.154].

Розглянуті проблеми призводять до таких наслідків:

- в результаті зростання безробіття дохідна частина бюджету держави скорочується, так як стає менше платників податків;
- зміни в демографічній структурі населення призводять до зменшення економічно активного населення;
- диференціації регіональних ринків праці, існування депресивних регіонів з особливо напруженою ситуацією на ринку праці і т. д.

Система заходів з регулювання безробіття в Україні включає в себе певні дії (таблиця 1.1). У зв'язку з цим було б бажано приділити особливу увагу питанню гендерної зайнятості. Кінець другого тисячоліття характеризувався новими тенденціями у сфері зайнятості, пов'язаними з глобалізацією та розвитком технологічного комплексу.

Конкуренція та економічні результати є результатом об'єднаних сил глобальної економічної інтеграції та технічного прогресу, які можуть призвести до нестабільності та труднощів із збереженням робочих місць для більшої частини національної робочої сили.

Крім того, процес глобалізації тісно пов'язаний з переходом від індустріального типу розвитку до постіндустріального, заснованого на широкому використанні інформаційних технологій та інтелектуалізації праці у всіх сферах життя.

Зміни в структурі зайнятості пов'язані з переходом до

постіндустріального типу розвитку, що радикально змінює менталітет працівників. Відбувається трансформація системи цінностей сучасних людей, зміна напрямку з пріоритету матеріального розвитку на нематеріальне. Інтелектуальне оснащення інструментами економіки і суспільного життя та інформатизація вимагають високоосвічених і висококваліфікованих працівників.

Таблиця 1.1

Система заходів щодо регулювання безробіття в Україні

№ з/п	Найменування заходу
1	Розвиток розгалуженої системи державної служби зайнятості, професійної орієнтації, підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів.
2	Надання підприємцям субсидій, премій та податкових пільг для найму додаткової робочої сили або переведення частини працівників на скорочений робочий день.
3	Державну підтримку нетрадиційних сфер зайнятості.
4	Стимулювання підприємців до навчання, перекваліфікації й подальшого працевлаштування додаткової робочої сили
5	Залучення приватного (як вітчизняного, так і іноземного) капіталів в райони зі стійким рівнем безробіття.
6	Регулювання можливості працевлаштування за кордоном, приєднання України до міжнародного ринку праці, стимулювання осіб, що отримують державну допомогу, до пошуку робочих місць.
7	Збільшення кількості стажистів у системі професійної освіти.
8	Введення в дію запасів невстановленого устаткування та підвищення коефіцієнта змінності його в цілому.
9	Заходи щодо квотування робочих місць для представників найуразливіших груп на ринку праці, безвідсоткові кредити, що надаються безробітним, які започатковують власний бізнес.
10	Організацію регіональними або місцевими органами влади у кооперації з окремими підприємствами або закладами соціальних (громадських) робіт тощо.

У зв'язку з цим в сучасних умовах зростає значення інвестицій, підвищення кваліфікації та перепідготовки робочої сили при реалізації державної політики підвищення зайнятості. Тому для забезпечення ефективної структури зайнятості на виробництві необхідно провести структурну перебудову матеріального виробництва відповідно до вимог ринкової економіки, розвивати науково-технічні можливості, впроваджувати сучасний менеджмент, підвищувати кваліфікацію працівників.

На ранніх етапах реформ в Україні державна підтримка окремих секторів економіки в основному зосереджена в сільському господарстві та вугільній промисловості, тобто галузях, які не забезпечують постіндустріальний економічний розвиток, структурну реконструкцію матеріального виробництва, виділення обмежених інвестиційних ресурсів у вугільну промисловість, видобуток залізної руди, чорна металургія та інші перспективні галузі промисловості, а також галузі машинобудування, які виробляють високотехнологічну продукцію або можуть швидко освоїти її виробництво. Галузева структура економіки передбачає фундаментальну зміну галузевої структури інвестицій. Це переорієнтація інвестицій в сферу матеріального виробництва.

Таким чином, можемо з достатньою впевненістю стверджувати, що в Україні існують величезні можливості для розширення зайнятості, і тому механізм регулювання ринку праці повинен постійно вдосконалюватися в поєднанні з системою основних макроекономічних показників, що використовуються в практиці державного регулювання.

Сьогодні в Україні необхідно сформувати ефективну політику зайнятості, використовуючи відповідні заходи з оздоровлення населення, які повинні враховувати зміни в економічному, соціальному та політичному житті країни. Безробіття має соціальні та економічні наслідки. У прогресивній ситуації політика країни повинна бути спрямована на досягнення і зміцнення ефективної зайнятості, яка допускає безробіття в соціально прийнятних межах.

Реалізація напряму щодо вдосконалення політики зайнятості сприятиме вирішенню головної мети – забезпечення розвитку загальної економічної системи держави. Тому розробка сучасних програм зайнятості та вдосконалення механізмів регулювання ринку праці необхідні для моніторингу та фундаментальних досліджень поточної ситуації в галузі розвитку, а також для забезпечення певного рівня соціально-економічної ефективності.

1.3. Зайнятість населення як чинник забезпечення соціальної безпеки

Соціальна безпека суспільства та держави починається з соціальної безпеки особистості - гарантованої захищеності людини від внутрішніх і зовнішніх загроз, які можуть порушити її життєво важливі інтереси, права та свободи. Цей стан включає в себе забезпечення нормальної життєдіяльності, поліпшення матеріального добробуту та створення умов для розвитку і самореалізації. Такий підхід належним чином віддзеркалює функціональне значення соціальної безпеки - забезпечення захисту соціальних інтересів людини від потенційно дестабілізуючих впливів, створюючи при цьому сприятливі умови для нормального функціонування та подальшого розвитку.

Важливим чинником задоволення матеріальних, соціальних та особистісних потреб та інтересів індивіда є зайнятість, визначальна роль якої полягає у формуванні доходів і якості життя населення. Крім можливості отримувати дохід, який використовується для задоволення матеріальних і нематеріальних потреб особистості, у людини, яка має роботу, є набагато більше можливостей для взаємодії з іншими людьми, розвитку соціальних навичок і встановлення особистих і професійних контактів. Робота, яка відповідає інтересам і навичкам особистості, може сприяти саморозвитку та самореалізації. Реалізація власного потенціалу та досягнення професійних цілей можуть призводити до особистого задоволення та надавати відчуття власної цінності. Зайнятість має значний вплив на соціальну безпеку суспільства з кількох основних поглядів (табл. 1.2).

Таким чином, зайнятість визначає не лише економічний розвиток, але й соціальну стабільність і благополуччя суспільства. Організація праці та розвиток ринку праці впливають на загальний рівень життя та добробут громадян. Тобто вирішення проблем зайнятості є необхідною умовою зміцнення соціальної безпеки суспільства шляхом успішної побудови соціально орієнтованої ринкової економіки. Зайнятість є основним показником результативності реформ, оскільки враховує економічні, соціальні та

демографічні аспекти. З економічної перспективи, зайнятість пов'язана з можливістю людини забезпечувати гідне існування для себе та своєї сім'ї, що водночас сприяє підвищенню ефективності суспільного виробництва.

Таблиця 1.2

Вплив зайнятості населення на соціальну безпеку суспільства

Чинники	Вплив зайнятості
Доходи населення	Зайняті люди зазвичай мають стабільний дохід, що сприяє підвищенню економічної безпеки сімей та індивідів
Податкові надходження	Заробітна плата працівників є джерелом податкових надходжень, що сприяє фінансуванню різних соціальних програм і послуг
Соціальне страхування	Зайнятість забезпечує доступ до соціальних програм та страхування, таких як пенсійні виплати, страхування на випадок безробіття тощо
Соціальна інтеграція	Зайнятість сприяє інтеграції в суспільство через налагодження соціальних зв'язків (зокрема професійних)
Доступ до освіти	Зайняті особи частіше мають доступ до освітніх можливостей для саморозвитку та підвищення кваліфікації
Соціальна стабільність	Зменшення рівня безробіття сприяє соціальній стабільності і знижує ризик соціальних конфліктів у суспільстві

Джерело: [12]

Відповідно існує необхідність оцінки системи соціальної безпеки населення на основі спеціальних методик та індикаторів. У національній практиці застосовується Методика розрахунку рівня економічної безпеки України, яка з-поміж інших важливих груп індикаторів включає показники соціальної безпеки. У 2013 році наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України було затверджено нову редакцію Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (наказ № 1277 від 29.10.2013 року), у яких визначалися 9 складових економічної безпеки (виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, макроекономічна, інвестиційно-інноваційна, продовольча, соціальна, фінансова) [20]. Діапазон значень індикаторів є значно ширшим, аніж в попередній редакції Методики, оскільки варіюється за 6 рівнями: оптимальний,

задовільний, незадовільний, небезпечний, критичний, абсолютно небезпечний. Більш глибоким і конкретизованим є визначення соціальної безпеки, що являє собою «стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни» [13].

Самі індикатори соціальної безпеки, що згідно редакції 2013 року включають «наступні показники:

1. Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75 відсотків медіанного рівня загальних доходів, %.

2. Відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу, разів.

3. Відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність, разів.

4. Співвідношення загальних доходів 10 відсотків найбільш та найменш забезпеченого населення (децильний коефіцієнт фондів), разів.

5. Частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств, %.

6. Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, % ВВП.

7. Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, % ВВП.

8. Чисельність ВІЛ-інфікованих осіб з діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення.

9. Чисельність хворих на активний туберкульоз із діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення.

10. Загальна чисельність учнів денних загальноосвітніх навчальних закладів, відсотків до загальної чисельності постійного населення у віці 6–17 років.

11. Сума невивплаченої заробітної плати станом на 1 січня (1 липня) до фонду оплати праці за грудень (червень) звітнього року, %.

12. Рівень злочинності (кількість злочинів на 100 тис. осіб населення).

13. Рівень зайнятості населення у віці 15–70 років, % населення відповідної вікової групи.

14. Відношення середньомісячної заробітної плати, нарахованої в середньому за годину, у країнах ЄС-27 та в Україні, разів.

15. Відношення середньої вартості 1 кв. метра загальної площі житла до середньомісячної заробітної плати, разів» [13].

У міжнародному досвіді для оцінки соціальної безпеки використовують індикатори соціального розвитку, глобальні індикатори - індекс глобальної конкурентоспроможності, індекс соціального прогресу, індекс людського розвитку та індекс добробуту.

Отже, проведене дослідження має потенціал для узагальнення наукових підходів теоретиків і практиків у галузі дослідження індивідуального соціального забезпечення, особливо в пояснювальній частині цього поняття та надання його авторського визначення. Дослідження дало змогу визначити основні загрози соціальній безпеці українського народу та шляхи їх усунення. Визначено, що соціальна захищеність людини залежить від соціальної політики країни, яка є запорукою задоволення основних потреб. Сьогодні реалізація рівня соціальної захищеності залежить не лише від заходів, які здійснюються на національному рівні, а й безпосередньо залежить від особистості та її відповідального та свідомого ставлення до цього процесу.

Більш детально вплив зайнятості та формування соціальної безпеки розглянемо в другому розділі дослідження.

Висновки до розділу 1

1. Зайнятість є вирішальним чинником економічного та соціального розвитку країни, що відображає інтеграцію її населення в економічне життя та задоволення ним соціальних потреб. Принципи зайнятості наголошують на добровільності участі, відповідальності держави у створенні робочих місць та

необхідності скоординованого підходу до вирішення питань зайнятості. В Україні ринок праці характеризується такою особливістю, що багато людей живуть за межею бідності, а перехід до капіталістичної економіки призвів до зниження зайнятості в державному секторі, тоді як кількість робочих місць у приватному секторі зростає, що підкреслює чутливість ринку праці до соціальних змін і тиску.

2. Регулювання ринку праці має важливе значення для функціонування ринкової економіки, оскільки воно забезпечує чутливий і гнучкий ринок праці, здатний адаптуватися до економічних змін. Державне регулювання відіграє вирішальну роль у сприянні продуктивній зайнятості та соціальному захисту, усуваючи як економічні, так і соціальні наслідки безробіття. Дієвими заходами є підвищення професійної освіти, створення нових робочих місць, підтримка малого бізнесу, удосконалення соціальних механізмів допомоги незахищеним верствам населення, спрямовані на підвищення трудової активності та конкурентоспроможності на ринку праці.

3. Соціальна безпека суспільства і держави фундаментально пов'язана з соціальною захищеністю особистості, яка охоплює захист прав і свобод особи від різноманітних загроз. Зайнятість відіграє вирішальну роль у задоволенні матеріальних і соціальних потреб людини, сприяючи економічному розвитку, соціальній стабільності та загальному добробуту. Для оцінки системи соціального захисту в Україні використовується методологія, яка включає різні показники, такі як рівень доходів, співвідношення заробітної плати, витрати на охорону здоров'я та рівень злочинності, які в сукупності відображають стан соціальної безпеки в країні та якість життя населення.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

2.1 Динаміка показників за зайнятості на ринку праці в Україні

Вихідною позицією для аналізу зайнятості в економіці країни є дослідження динаміки чисельності населення, як вихідного фактору для економічної активності на ринку праці.

У національному масштабі демографічні процеси комплексно та багатоаспектно впливають на розвиток і функціонування ринку праці, а також на соціально-трудові відносини, суттєво формуючи його характеристики. Серед різноманітних факторів, що впливають на ринок праці, важливе місце займають демографічні процеси. Саме населення є ключовим індикатором еволюції ринку, оскільки воно є основним споживачем товарів і послуг. Цей демографічний аспект створює умови для ринку споживчих товарів і підтримує потужність інфраструктури, яка надає основні послуги.

На характеристики регіонального ринку праці, розподіл капітальних вкладень між виробничим і невиробничим будівництвом, розміщення і розвиток продуктивних сил, структуру зайнятості, співвідношення фондів нагромадження і споживання істотно впливає демографічний склад населення. Така демографічна структура відіграє вирішальну роль у визначенні економічного потенціалу регіону, а також у формуванні та використанні регіонального бюджету, включно з особливостями його видатків. Зміни демографічних тенденцій та статево-вікового розподілу населення призводять до відповідних кількісних і якісних зрушень в економічній структурі регіону, впливаючи на структуру національного доходу, економічне навантаження на працездатне населення, ємність регіонального ринку праці, обсяг і техніко-економічні характеристики робочих місць, місткість і склад ринку освітніх послуг, серед інших факторів.

Демографічні процеси впливають на ринок праці як короткостроково, характеризуючись сплеском народжуваності внаслідок сприятливої демографічної ситуації, так і довгостроково, характеризуючись зміною типу відтворення. Ці демографічні зміни призводять до змін у кількісних та якісних структурних параметрах, таких як статусна структура та вікові коефіцієнти участі, пов'язані з активністю робочої сили до початку та під час повномасштабної війни в країні (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка кількості населення

	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Зміни 2023 р. до 2021 р.
Чисельність населення, млн. осіб	41,2	41,1	29	-29,6
Кількість народжених, осіб	271983	18062	187387	-31,1
Кількість вибулих, тис. осіб	455,7	1384	1175,6	158,0
Кількість прибулих, тис. осіб	476,9	1116,3	1088,8	128,3

Джерело: складено за [14; 15; 16; 17]

Аналіз демографічних показників ілюструє помітне скорочення чисельності населення з 2021 по 2023 рік, яке склало 29,6%. Крім того, спостерігається погіршення природного приросту, про що свідчить зменшення кількості народжених на 31,3%. За роки повномасштабної війни загальна популяція зменшилася: у 2022 році було зафіксовано зменшення на 267,7 тисячі громадян, а у 2023 році – подальше скорочення на 86,8 тисячі.

За останні три роки в Україні велика маса людей була вимушена виїхати зі своїх домівок і втратили роботу. Довготривалі військові дії призвели до значних страждань і втрат людей, завдаючи серйозної шкоди всім секторам економіки країни. Отже, ринок праці всередині країни перетворився на поле битви та гострої конкуренції.

Упродовж останніх років українське бізнес-середовище та ринок праці пройшли кілька етапів адаптації до обставин, що розвивалися: станом на початок 2024 року на кожну вільну вакансію припадало в середньому 3

безробітних, що є помітним скороченням порівняно з груднем 2021 року, коли співвідношення було 7 (див. Таблицю 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка показників ринку праці

Показники	2021	2022	2023	2024 (березень)	Зміни 2023 р. до 2021 р.	Зміни 2024 р. до 2021 р.
Кількість зареєстрованих безробітних станом на кінець року, тис. осіб	295	186,5	96,1	118,5	-67,4	-59,8
Потреба роботодавців у працівниках на заміщення вільних робочих місць, тис. осіб	41	21,2	32,4	44,5	-21,0	8,5
Навантаження на 1 вакантну посаду, осіб	7	9	3	3	-57,1	-57,1

Джерело: складено за [18; 19]

Аналіз показує, що кількість зареєстрованих безробітних у березні 2024 року порівняно з 2021 роком зменшилася на 59,8%, а з 2021 по 2023 роки – на 67,4%. Крім того, навантаження на одну вакантну посаду зменшилось із 7 осіб до 3 осіб. Тоді як з 2021 року попит на робочу силу впав на 21%. 2023 року спостерігалось зростання попиту роботодавців на робочу силу з 2021 року по березень 2024 року на 8,5%.

Характеристики ринкової економіки включають нестабільність і нестійкий розвиток. Макроекономічна нестабільність відображається в циклічних коливаннях національної економіки, які передбачають зростання інфляції та рівня безробіття. Ці два фактори — інфляція та безробіття — є одними з найважливіших макроекономічних показників, які оцінюють стан економіки. Інфляція — це складний процес, на який впливають численні фактори, що призводить до зростання як монетарних, так і немонетарних цін у країні. З іншого боку, безробіття становить фундаментальний аспект ринку праці, який визначається існуванням осіб працездатного віку, які не мають роботи, мають кваліфікацію для працевлаштування та активно шукають роботу.

І інфляція, і безробіття є прикладами форм макроекономічної нестабільності, які мають властиві деструктивні риси. Тим не менш, ці явища характерні для ринкових економік і, якщо вони зберігаються на потенційному рівні, не становлять загрози негативних наслідків для економіки. Високі рівні інфляції та безробіття негативно впливають на соціальний ландшафт, спричиняють значні витрати для економіки та впливають на економічні умови кожної окремої організації. Це підкреслює важливість макроекономічних досліджень глибинних причин інфляції та безробіття, а також стратегій їхнього регулювання. Дослідження зв'язку між цими макроекономічними явищами (рис. 2.1) становить значний теоретичний і практичний інтерес.

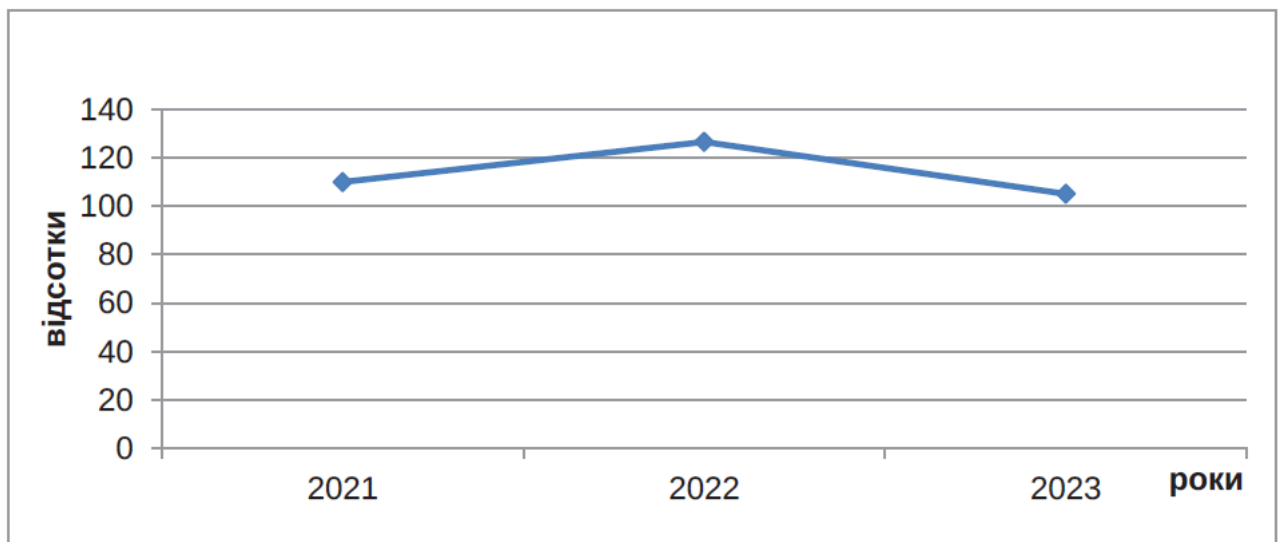

Рис. 2.1. Динаміка рівня інфляції в Україні

Джерело: складено за [20]

З 2021 по 2023 рік рівень інфляції знизився на 4,9 пункту. Таке зниження інфляції позитивно впливає на ринок праці, призводячи до зниження рівня безробіття.

Структурне безробіття виникає внаслідок трансформацій в економіці та суспільстві, які можуть призвести до диспропорції між пропозицією робочої сили та попитом на певні навички та кваліфікацію. Ці зміни можуть бути спричинені як технологічним прогресом, так і демографічними тенденціями.

Поява нових технологій часто вимагає наборів навичок, яких нинішня робоча сила може не мати. Крім того, демографічні зміни, такі як старіння населення або моделі міграції, можуть сприяти невідповідності між попитом і пропозицією робочої сили. Крім того, певні сектори можуть зіткнутися з дефіцитом висококваліфікованих фахівців через брак випускників, оснащених необхідними знаннями та здібностями. Отже, структурне безробіття виникає в результаті багатогранної взаємодії різних елементів, які формують ринок праці та впливають на його динаміку.

Реорганізація ринку праці та перерозподіл робочої сили є важливими для успішного впровадження передових технологій, підкреслюючи необхідність вивчення попиту на працівників у цифровій економіці, щоб зменшити ризик кваліфікованого безробіття. Наразі існує два різних підходи до вирішення проблеми технологічного безробіття: цифровізація заміщення та цифровізація завдань. Замісна цифровізація говорить про те, що масового технологічного безробіття не уникнути, оскільки нові цифрові технології інтегруються в трудові процеси, що призводить до повної автоматизації різних професій і робіт. Навпаки, другий підхід, відомий як «оцифрування завдань», вказує на те, що хоча конкретні завдання можуть зникнути, цілі професії не зникають повністю. Така перспектива сприяє ліквідації робочих місць, з одного боку, але водночас сприяє створенню нових робочих місць, тим самим підвищуючи глобальні рівні зайнятості. Очевидно, що на ринок праці впливають як процеси, характерні для сучасної економіки, так і зміни, зумовлені активним впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій.

Функціонування ринку праці принципово переплетене з демографічними процесами, які безпосередньо впливають на його функціонування. Ці демографічні процеси охоплюють такі фактори, як народжуваність, смертність, природний приріст населення, середня та очікувана тривалість життя, а також міграція, тому в таблиці 2.3 представлена динаміка офіційної статистики щодо чисельності економічно активного населення та безробіття в Україні. Наведено дані за 2015 – 2022 рр. По наступним рокам відсутні офіційна інформація по

чисельності населення та зайнятим працівникам.

Таблиця 2.3

Показники безробіття населення в Україні за 2015-2022 рр.

Рік	Всього населення, тис. осіб.	Економічно активне населення, тис. осіб.	Безробітне населення, тис. осіб.	Рівень безробіття, %	Зареєстрованих безробітних, тис. осіб.
2015	42603,9	17396,0	1654,0	9,5	461,1
2016	42403	17303,6	1677,5	9,7	407,2
2017	42177,6	17193,2	1697,3	9,9	352,5
2018	41922,7	17296,2	1577,6	9,1	341,7
2019	41629,9	17381,8	1486,9	8,6	338,2
2020	41208,1	16917,8	1673,3	9,9	459,2
2021	41167,3	16666,8	1709,5	10,3	295
2022	н.д.	н.д.	н.д.	21,1	186,5

Джерело: систематизовано автором на основі [21]

На основі даних, наведених у таблиці 2.3, очевидно, що економічно активне населення віком від 15 до 70 років зазнало помітного скорочення з 17,39 мільйонів осіб до 16,66 мільйонів у період між 2015 та 2021 роками, що відображає характеристики національного ринку праці. Що стосується рівня безробіття, то у 2019 році спостерігається суттєва позитивна динаміка – протягом усього аналізованого періоду показник знизився до 8,6% проти 9,1% у 2018 році. Однак у наступному році спостерігалось зростання рівня безробіття через наслідки коронакризи, який зріс до 9,9% у 2020 році та ще до 10,3% у 2021 році. Підсумок за 2022 рік показав, що безробіття в країні досягло історичного максимуму 21,1%, пояснюється руйнуванням промисловості та військовими діями, тоді як кількість зареєстрованих чисельність безробітних помітно зменшилась на 37% порівняно з 2021 роком і склала 186,5 тис. осіб.

Станом на 1 січня 2023 року, за офіційною статистикою, до категорії безробітних перебувало 186,5 тис. осіб та 21,2 тис. вакансій. Водночас зменшилась кількість офіційно зареєстрованих безробітних, оскільки знято з

обліку тих, хто емігрував або був призовний. Важливо зазначити, що ця статистика не враховує населення, яке проживає на тимчасово окупованих територіях. Крім того, не всі безробітні перебувають на обліку в державній службі зайнятості. Згідно зі статистикою Мінекономіки, на початок 2023 року кількість безробітних становила 2,6 мільйона осіб, тоді як Національний банк України оцінював цей показник у 4,2-4,8 мільйона осіб.

Примітним аспектом безробіття в Україні є поширеність незадекларованої зайнятості. Протягом усієї війни українці, зайняті на неофіційних роботах, офіційно не реєструвалися. За даними Національного бюро статистики, станом на 24 лютого 2022 року в Україні налічувалося 3 мільйони неформальних працівників, з них 1,7 мільйона були незадекларованими підприємцями. Міністерство економіки зазначило, що за роки конфлікту кількість неформальних працівників зростає. Хоча неформальний сектор зайнятості певною мірою полегшує цю проблему, він ускладнює точну оцінку справжнього рівня безробіття.

Згідно зі статистичними даними служби зайнятості [22], з січня по грудень 2022 року послугами служб зайнятості скористалися 867 600 осіб. Це на 24% менше, ніж за аналогічний період 2021 року. У 2023 році, далі ця чисельність зменшилася до 483,2 тис. ос. (рис. 2.2).

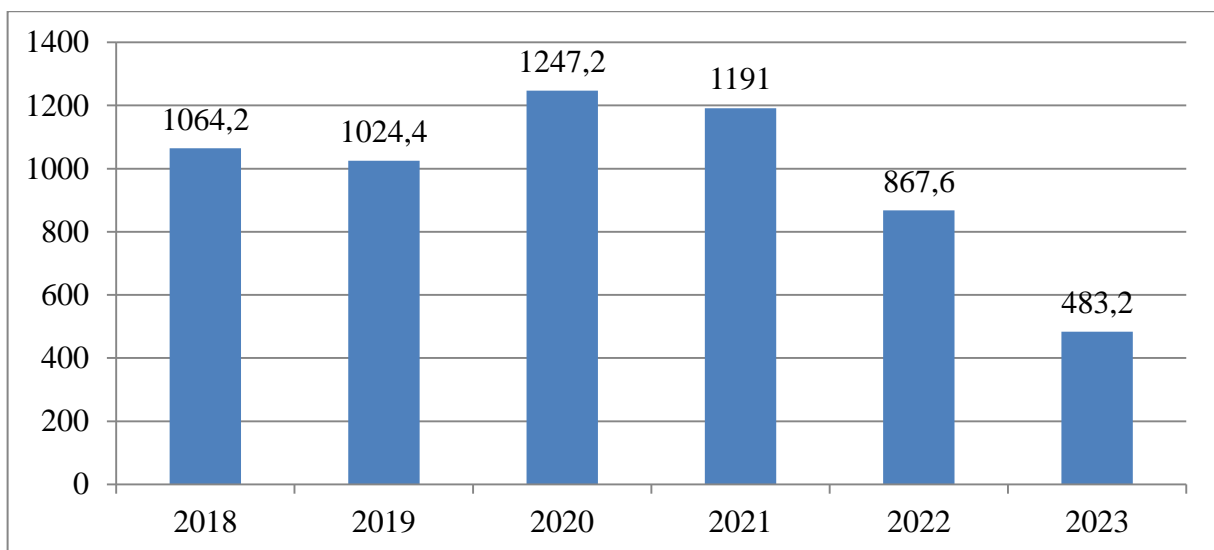

Рис. 2.2. Кількість зареєстрованих безробітних, тис. осіб

Джерело: [21]

У таблиці 2.4 наведено зведені дані щодо кількості вакансій та загальної кількості безробітних на зареєстрованому ринку праці України з 2019 по 2023 роки. Розрахунки як дефіциту вакансій, так і дефіциту кадрів проводились незалежно шляхом вирахування кількості зареєстрованих вакансій із загальної кількості зареєстрованих безробітних за кожний відповідний рік.

Таблиця 2.4

Дефіцит вакансій та дефіцит кадрів на зареєстрованому ринку праці
України у 2019-2023 роках

№	Назва показників	Показники кількості зареєстрованих вакансій та чисельності зареєстрованих безробітних по роках				
		2019	2020	2021	2022	2023
1	Вакансій, тис. од.	1153,326	829,653	705,816	396,337	329,436
2	Безробітних, тис. осіб	1024,426	1247,215	1191,008	867,636	483,245
3	Дефіцит вакансій (-), дефіцит кадрів (+)	128,900	-417,562	-485,192	-471,299	-153,809

Як зазначено в таблиці 2.4, дефіцит кадрів спостерігається лише у 2019 році, де кількість зареєстрованих вакансій перевищила кількість безробітних. І навпаки, з 2020 по 2023 роки спостерігається дефіцит вакансій, кількість безробітних перевищує зареєстровані вакансії.

Згідно з інформацією, наведеною в таблиці 2.4, у 2023 році Державною службою зайнятості зафіксовано більшу кількість безробітних (483,245 тис.) порівняно з наявними вакансіями (329,436 тис.), внаслідок чого дефіцит вакансій становив 153,809 тис. осіб. Так само у 2022 році кількість безробітних (867,636 тис.) перевищила кількість вакансій (396,337 тис.), що призвело до дефіциту вакансій у 471,299 тис. осіб. 2021 рік також відобразив цю тенденцію, коли зареєстровано 1191,008 тис. безробітних при 705,816 тис. вакансій, дефіцит становив 485,192 тис. осіб. У 2020 році цифри знову були несприятливими, оскільки було зареєстровано 1247,215 тис. безробітних та 829,653 тис. вакансій, створивши дефіцит вакансій у 417,562 тис. осіб. І навпаки, у 2019 році безробітних було менше (1024,426 тис.), ніж вакансій

(1153,326 тис.), що свідчить про надлишок персоналу в 128,9 тис. осіб.

Згідно з даними, наведеними в таблиці, у 2019 році кількість зареєстрованих вакансій перевищувала кількість безробітних, що свідчить про перевищення попиту над пропозицією; на вільні вакансії на зареєстрованому ринку праці в Україні було недостатньо претендентів. Проте з 2020 по 2023 рік зареєстрований ринок праці в Україні зазнав зворотного розвитку, коли кількість безробітних була більшою, ніж вакансій, що означає, що пропозиція перевищила попит і призвела до дефіциту можливостей роботи. У 2020 році почався помітний дефіцит вакансій, який посилювався у 2021 році, досягнувши свого піку, коли дефіцит становив 485,192 тис. вакансій. Хоча у 2022 році відбулося невелике скорочення дефіциту порівняно з 2021 роком, загальна ситуація покращилася у 2023 році порівняно з 2020 – 2022 роками, особливо порівняно з 2021 роком.

У додатку А наведено зведені дані щодо кількості вакансій, облікованих у державній службі зайнятості, та кількість безробітних за видами економічної діяльності за 2022-2023 роки [23]. Крім того, у додатку А представлено саморозраховану оцінку дефіциту вакансій та кадрового дефіциту для відповідних видів економічної діяльності у 2022 та 2023 роках. Цей розрахунок передбачав віднімання загальної кількості зареєстрованих вакансій із загальної кількості зареєстрованих безробітних фізичних осіб для здійснення відповідної господарської діяльності у визначені строки. Крім того, зібрано інформацію, отриману з сайту «Державний центр зайнятості», зокрема «Кількість вакансій та чисельність безробітних за видами економічної діяльності» за 2022-2023 роки [23].

Дані, наведені у додатку А, свідчать про те, що у 2022 році Державна служба зайнятості фіксувала найбільшу кількість вакансій у таких галузях економічної діяльності: переробна промисловість (72,3 тис., що становить 18,2% від загальної кількості зареєстрованих вакансій); сільське, лісове господарство та рибальство (67,4 тис., або 17%); оптова та роздрібна торгівля, включаючи ремонт автомобілів і мотоциклів (56,1 тис., що еквівалентно 14,2%).

І навпаки, до галузей з найменшою кількістю вакансій у 2022 році належать: інформація та телекомунікації (2,1 тис., що становить 0,5%); фінансова та страхова діяльність (2,4 тис., або 0,6%); надання інших видів послуг (2,4 тис., також 0,6%); операції з нерухомістю (3 тис., або 0,8%); та мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (3,8 тис., що на 1%).

Як свідчать дані, наведені у додатку А, Державна служба зайнятості зафіксувала найбільшу кількість вакансій у 2023 році за галузями економічної діяльності: переробна промисловість (57,7 тис., що становить 17,5% від загальної кількості зареєстрованих); оптова та роздрібна торгівля, включаючи ремонт автомобілів і мотоциклів (53,5 тис., або 16,2%); освіта (42,5 тис., що становить 12,9%). І навпаки, найменше вакансій у 2023 році було у сферах: інформація та телекомунікації (1,5 тис., або 0,5%); фінансова та страхова діяльність (2 тис., що еквівалентно 0,6%); операції з нерухомим майном (2,7 тис., або 0,8%); надання інших видів послуг (2,8 тис., що становить 0,9%); мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (3,7 тис., або 1,1%).

Як у 2022, так і у 2023 роках серед видів економічної діяльності з найбільшою кількістю зареєстрованих вакансій – переробна промисловість, а також оптова та роздрібна торгівля, а також ремонт автомобілів і мотоциклів. І навпаки, сектори з найменшою кількістю зареєстрованих вакансій у ті ж роки охоплюють інформацію та телекомунікації, фінансові та страхові послуги, операції з нерухомістю, надання різноманітних інших послуг, а також галузі мистецтва, спорту, розваг та відпочинку.

Як свідчать дані (додаток А), найбільше безробітних у 2022 році Державною службою зайнятості зафіксовано з різних галузей економіки, зокрема оптової та роздрібною торгівлі, а також ремонту автомобілів і мотоциклів, всього 155,1 тис. осіб (20,5%); переробна промисловість – 113,7 тис. (15%); сільське, лісове та рибне господарство — 110,1 тис. (14,6%); державне управління та оборона, загальнообов’язкове соціальне страхування – 102,8 тис. осіб (13,6%). І навпаки, у 2023 році серед сфер, де найменше зареєстрованих безробітних, були мистецтво, спорт, розваги та відпочинок – 4,9

тис. (0,6%); надання інших видів послуг на суму 6,1 тис. (0,8%); операцій з нерухомим майном – 7 тис. (0,9%); водопостачання, водовідведення та поводження з відходами – 7,5 тис. (1%).

Згідно з інформацією, наведеною у (додатку А), Державна служба зайнятості зафіксувала найбільшу кількість безробітних у 2023 році серед тих, хто раніше працював у таких галузях економіки: оптова та роздрібна торгівля, а також ремонт автомобілів та мотоцикли (77,7 тис., 20,3%); переробна промисловість (58,8 тис., 15,4%); державне управління та оборона, включаючи обов'язкове соціальне страхування (58,6 тис., 15,3%); сільське, лісове та рибне господарства (42,5 тис., 11,1%). І навпаки, до галузей із найменшою реєстрацією безробітних у 2023 році належали: мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (2,5 тис., 0,7%); надання інших видів послуг (3,1 тис., 0,8%); операції з нерухомістю (3,5 тис., 0,9%); водопостачання, водовідведення та поводження з відходами (4,8 тис., 1,3%); інформація та телекомунікації (4,8 тис., 1,3%); добувна промисловість разом з розробкою кар'єрів (5 тис., 1,3%).

Як у 2023, так і у 2022 роках до видів економічної діяльності, за якими припадає найбільша кількість зареєстрованих безробітних, які раніше працювали, належать оптова та роздрібна торгівля, ремонт автомобілів і мотоциклів; переробна промисловість; державне управління та оборона разом із обов'язковим соціальним страхуванням; а також сільське господарство, лісове господарство та рибальство. І навпаки, в обидва роки економічні види діяльності з найменшою кількістю зареєстрованих безробітних, які раніше працювали, охоплюють мистецтво, спорт, розваги та відпочинок; надання різних інших послуг; операції з нерухомістю; а також водопостачання, каналізація та поводження з відходами.

2.2 Оцінка впливу зайнятості в країні на формування соціальної безпеки населення

Від ефективності провадження державної соціальної політики залежить добробут громадян та їх ставлення до державних інституцій. Від якості та динаміки вирішення соціальних проблем залежить імідж нашої країни в очах європейської і світової демократичної спільноти. Відомо, що Глобальні Цілі сталого розвитку були затверджені у 2015 році на саміті ООН з питань сталого розвитку. За ініціативи Уряду України й за сприяння системи ООН в Україні впродовж року тривав відкритий та інклюзивний процес адаптації Цілей сталого розвитку (ЦСР). Беручи до уваги принцип "нікого не залишити осторонь" й використовуючи широкий спектр інформаційних, статистичних й аналітичних матеріалів, було розроблено національну систему ЦСР (86 завдань розвитку й 172 показники для моніторингу їх виконання). У вересні 2017 року Уряд України представив Національну доповідь "Цілі сталого розвитку: Україна", якою визначено базові показники у досягненні ЦСР з урахуванням специфіки розвитку України [24].

Цілі сталого розвитку, яких на сьогодні дотримуються всі країни світу, встановлюють власні показники розвитку і включають 17 цілей й 169 конкретних завдань. Перелік ЦСР був офіційно затверджений на засіданнях Генеральної Асамблеї ООН у кінці вересня 2015 року [24]. Основними цілями сталого розвитку згідно вищезгаданого документа є такі, що забезпечують соціальну політику: подолання бідності; голоду, досягнення продовольчої безпеки; забезпечення здорового способу життя; забезпечення якісної освіти; тендерної рівності; сприяння зайнятості та гідній праці; сприяння побудові миролюбного і відкритого суспільства.

В таблиці 2.5 здійснено оцінку соціальної безпеки України шляхом аналізу сформованої системи індикаторів, які характеризують рівень забезпечення соціальних умов й соціальних благ, що визначають якість життя людини і суспільства в цілому у 2017 - 2021 рр.

Динаміка індикаторів соціальної безпеки України за 2017-2021 рр.

Назва індикатора	Роки				
	2017	2018	2019	2020	2021
Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижче 75% медіан. рівня загальних доходів, %	23,5	26	26,6	23,1	24,2
Відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу, разів	4,2	4,3	4,7	4,9	6,6
Відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність, разів	1,3	1,76	1,72	1,88	2,09
Співвідношення загальних доходів 10 відсотків найбільш та найменш забезпеченого населення (децильний коефіцієнт фондів), разів	4,5	5,4	5,5	5,3	5,3
Частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств, %	54,8	54,1	51,6	53,3	50,4
Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, % ВВП	6,0	5,9	6,01	6,02	5,73
Загальна чисельність учнів денних загальноосвітніх навчальних закладів, відсотків до загальної чисельності постійного населення у віці 6 – 17 років	79,1	79,9	79,9	79,6	78,9
Сума несплаченої заробітної плати станом на 1 січня до фонду оплати праці за грудень звітного року, %	3,4	3,4	3,2	3,3	3,4
Рівень зайнятості населення у віці 15 – 70 років, відсотків населення відповідної вікової групи	56,1	57,1	58,2	56,2	55,7

Джерело: складено автором на основі даних [21, 25 – 27].

Аналіз індикаторів показав, що на оптимальному рівні знаходяться лише 3 індикатори: відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу (рис. 2.3); співвідношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність; загальна чисельність учнів денних загальноосвітніх навчальних закладів.

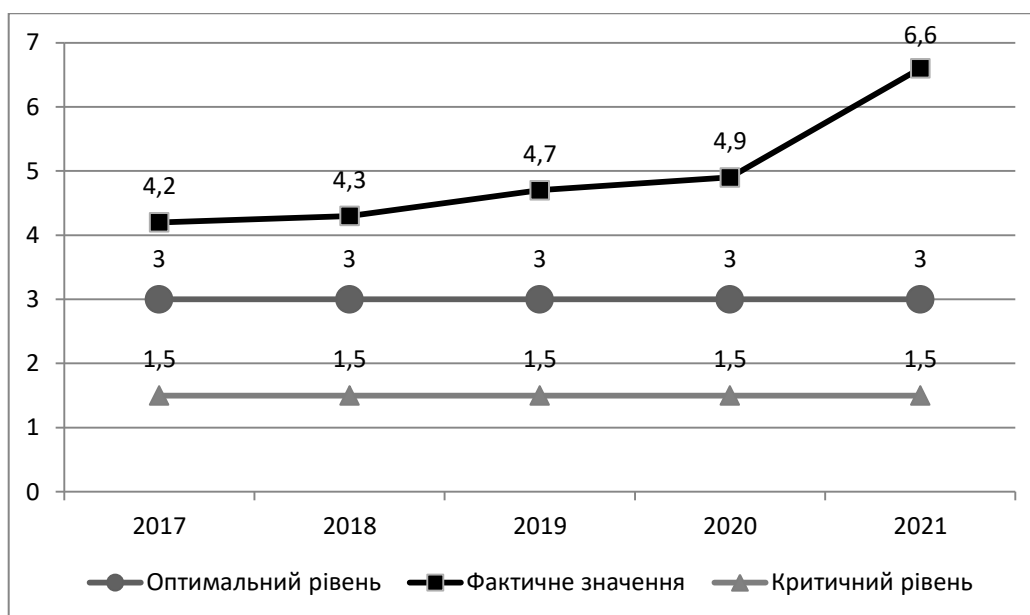

Рис. 2.3. Динаміка відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу за 2017 - 2021 рр.
Джерело: побудовано автором на основі даних [25 – 26].

Протягом аналізованого періоду можна спостерігати збільшення рівня показника «відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу», значення якого всі зазначені роки були вище оптимального рівня (3,0 разів), і щороку збільшувалось, в 2018-му році дорівнює 4,3 (разів), а в 2021 р. вже 6,6 рази. Оскільки, даний індикатор є стимулятором, його збільшення сприяє покращенню стану соціальної безпеки України.

Проаналізувавши динаміку індикатора «Відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність» за 2017 – 2021 рр., можна зробити висновок, що протягом досліджуваного періоду цей показник зростав з 1,3 в 2017 р. до 2,09 в 2021 р. і був наближений до оптимального значення. Оскільки індикатор вважається задовільним при значенні 1,75, а оптимальним вже при показнику в 2 рази.

Протягом досліджуваного періоду значення загальної чисельності учнів денних загальноосвітніх навчальних закладів були наближені до оптимального (80%), в 2017-2019 рр., про те мала місце тенденція до зменшення цього

індикатору в бік задовільного (70%). Так в 2021 р. показник становив 78,9%, про те він максимально наближений до оптимального, тому це дозволяє зробити висновки про те, що цей індикатор досить позитивно впливає на стан соціальної безпеки України в 2018 – 2021 рр.

Кризовий стан економіки країни внаслідок коронакризи призвів до того, що жоден із інших наведених показників не відповідав задовільному значенню в 2021 р. Так показник «частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75% медіанного рівня загальних доходів» є дестимулятором і найвищого рівня він досяг у 2019 році (26,6%), що більше, ніж небезпечне значення даного показника – 25% (рис. 2.4).

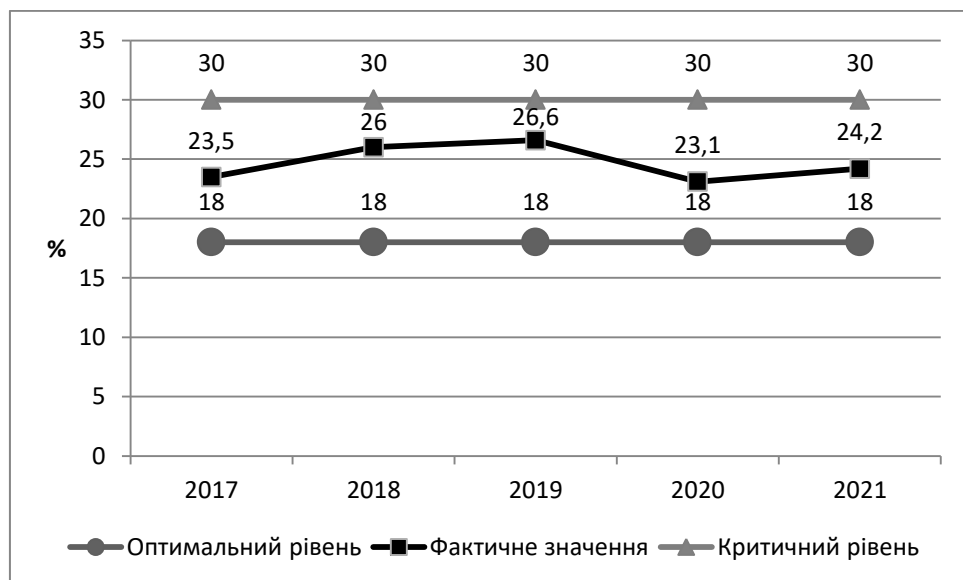

Рис. 2.5. Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижче 75% медіанного рівня загальних доходів протягом 2017 - 2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [21].

В 2020-2021 рр. наведений на рис 2.4 індикатор знизився та наблизився до характерного значення «незадовільно» в 23%. Для того, щоб покращити ситуацію у майбутньому, необхідно підвищити соціальні стандарти, розмір мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму.

Індикатор соціальної безпеки «Співвідношення загальних доходів 10

відсотків найбільш та найменш забезпеченого населення (децильний коефіцієнт фондів» наведено на рис. 2.5.

Рис. 2.5. Співвідношення загальних доходів 10 відсотків найбільш та найменш забезпеченого населення за 2017 - 2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [21].

На основі даних рис. 2.5 ми можемо зробити висновки про те, що відношення загальних доходів 10 % найбільш та найменш забезпеченого населення в Україні протягом 2019 – 2021 рр. не відповідає оптимальному значенню – 4,5 рази, лише в 2017 р. показник відповідав цьому критерію. Сукупні доходи 10% найбільш та найменш забезпечених домогосподарств мали розрив в 5,3-5,5 разів, що є незадовільним показником зазначеного індикатора та негативно впливає на соціально-економічне становлення населення.

Незадовільне значення індикаторів соціальної безпеки мають 3 показника: обсяг видатків зведеного бюджету на освіту (у % ВВП) (рис. 2.6), сума несплаченої заробітної плати станом на 1 січня до фонду оплати праці за грудень звітного року, рівень зайнятості населення у віці 15 – 70 років, відсотків населення відповідної вікової групи.

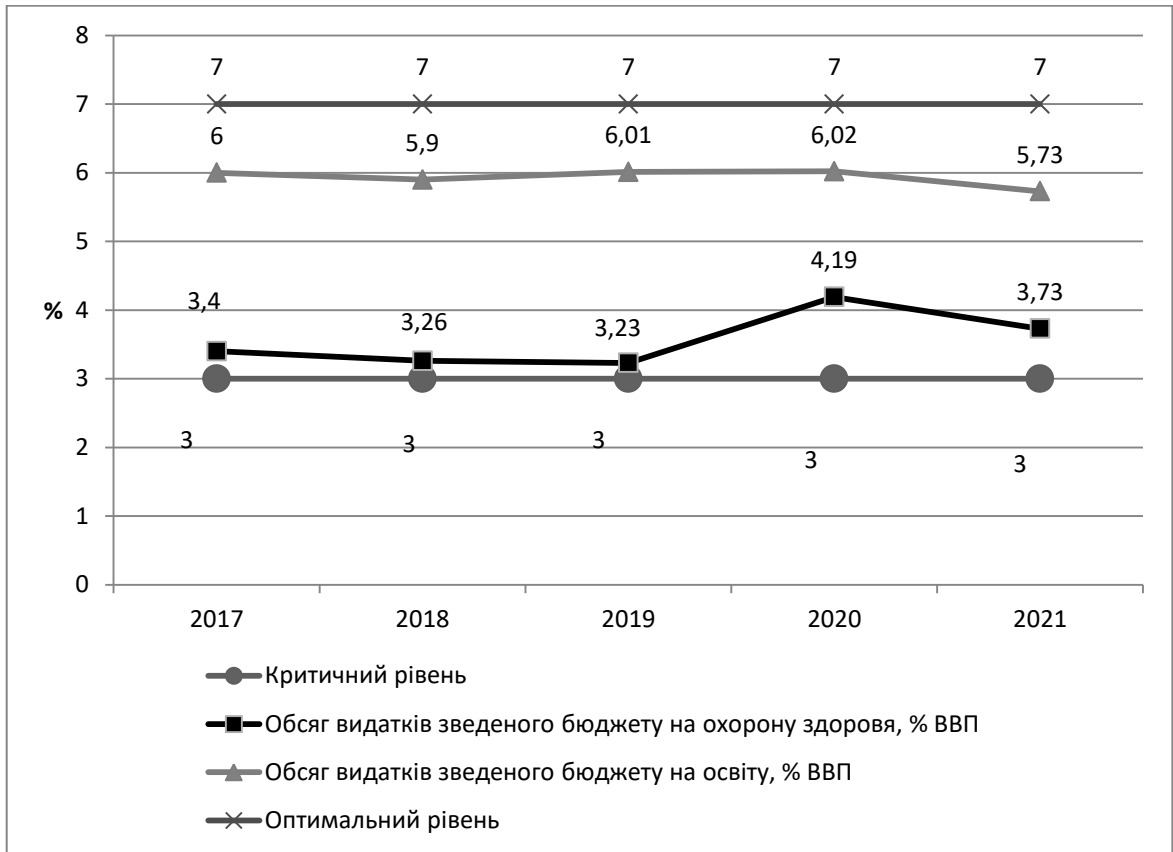

Рис. 2.6. Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту та охорону здоров'я, % ВВП за 2017 - 2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [21].

За даним рис. 2.6 ми можемо зробити висновки про неоптимальний обсяг видатків зведеного бюджету на освіту в 2017-2021 рр., оскільки він протягом аналізованого періоду був на рівні 6%, що відповідає незадовільній характеристиці показника як індикатора соціальної безпеки (6,5%). Негативної оцінки заслуговує скорочення показника до 5,73% в 2021 р.

Відношення суми невиключеної заробітної плати до фонду оплати праці протягом 2017-2021 рр. був на рівні вище, ніж незадовільний (2,5 рази), а небезпечним показником вважається індикатор в 5 раз. В 2017 р. індикатор становив 3,4%, від в 2019 р. зменшився до 3,2%, про те в наступні роки зростав та досяг 3,4% в 2021 р. Це свідчить про труднощі в виплаті заробітної плати в країні та створення соціальної напруги серед працюючих українців.

Серед усіх наведених в табл.2.5 показник частки витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств має критичне значення індикаторі соціальної безпеки в Україні (рис. 2.6).

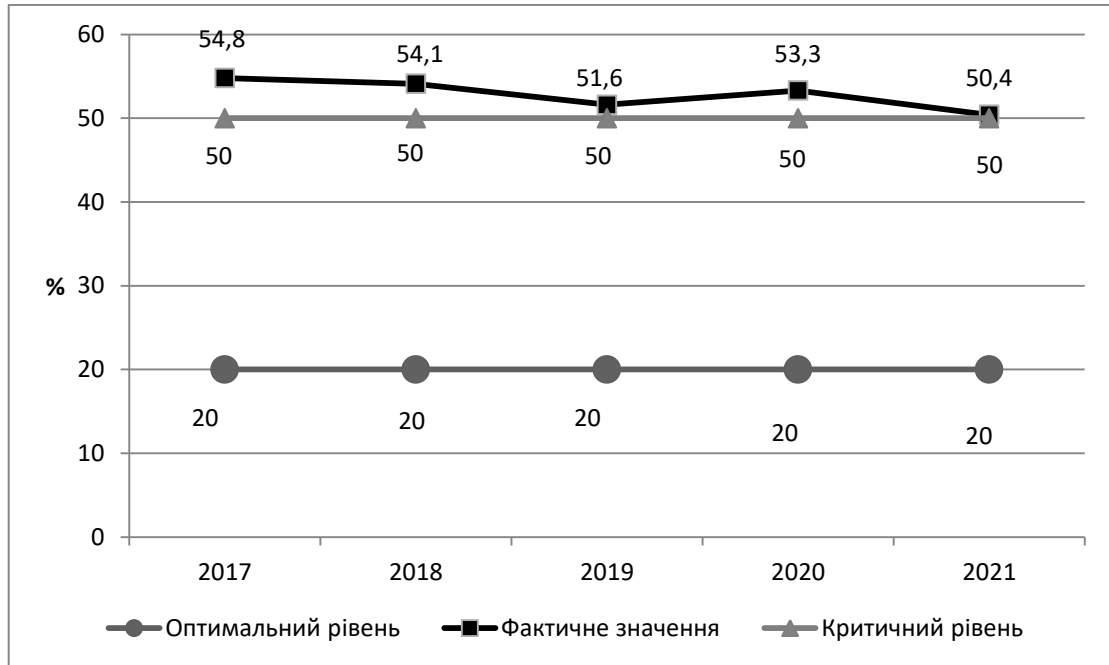

Рис. 2.7. Частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств за 2017 - 2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [21].

Частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств протягом всього досліджуваного періоду була вище критичного значення індикатора соціальної безпеки в 50% та коливалась від 54,8 % в 2017 р. до 50,4% в 2021 р. Значення вказаного індикатора чинить дестимулюючий вплив на соціальну безпеку населення в Україні та ускладнює забезпечення гідного рівня та якості життя в країні, оскільки більше половину свого бюджету домогосподарства України витрачають на забезпечення такої фізіологічної потреби, як харчування, що робить недоступним для забезпечення потреби вищого порядку: відпочинок, саморозвиток, самовдосконалення.

Отже, найбільшими проблемами, які заважали забезпеченню високого рівня соціальної безпеки протягом досліджуваного періоду стали: фінансово-

економічна криза; ризики бідності, безробіття; ризики з невиконання (заборгованості) заробітної плати працівникам; низький рівень доходів населення та пенсійного забезпечення; велика кількість захворювань та недостатній рівень фінансування у сфері освіти тощо.

Висновки до розділу 2

1. Ринок праці в Україні зараз переживає кризу, що робить його нездатним задовольнити попит на робочу силу на реальних робочих місцях. Війна, що триває, посилила невизначеність і ризик, водночас створивши значні перешкоди для необмеженого руху факторів виробництва, включно з робочою силою. Поєднання серйозних економічних проблем і значного потоку внутрішньо переміщених осіб і біженців призвело до значної втрати можливостей працевлаштування та доходу.

2. У 2022 році, незважаючи на помітне скорочення зайнятості та зростання рівня безробіття, роботодавці, які займалися наймом протягом року, повідомляють про дефіцит кадрів. В Україні найбільший попит на робочу силу мають такі галузі, як роздрібна торгівля, сільське господарство, транспорт і логістика, нафтогазова промисловість, металургія, фармацевтика, харчова промисловість, будівництво та державне управління. І навпаки, попит на професії в індустрії туризму та гостинності впав. Крім того, людям із таких професій, як право, страхування, надання послуг, безпека, освіта та наукові дослідження, стає дедалі складніше знайти роботу.

3. Дослідження показників соціальної безпеки засвідчило негативну ситуацію щодо індикаторів, пов'язаних з рівнем зайнятості населення. У 2022 році середня заробітна плата була недостатньою для базового виживання, і була значна частка малозабезпечених домогосподарств. Крім того, зростання безробіття сприяло ескалації як рівня злочинності. Для уряду вкрай необхідно сформулювати стратегії, спрямовані на зменшення безробіття та посилення соціальної безпеки в країні..

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ЗРОСТАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

3.1 Проблеми та передумови підвищення рівня зайнятості населення в державі

В Україні 2022-2024 роки увійдуть в історію як роки великих випробувань і втрат. З іншого боку, вітчизняна економіка протягом цих років демонструвала вражаючі ознаки стійкості перед обличчям довгострокової великомасштабної російської агресії, яка не тільки зуміла зберегти значну частку власного потенціалу, а й навіть зробила перші кроки до відновлення країни (незважаючи на продовження військових дій), так що це означає, що Україна має потенціал для позитивної трансформації внутрішнього соціально-економічного середовища та зміцнення економіки і поліпшення добробуту.

Поряд з цим, не слід ігнорувати традиційні попередження. Якщо країна продемонструвала зразок згуртованості для відбиття атак зовнішніх ворогів, то, на жаль, це не виключає наявності серйозних викликів майбутній внутрішній єдності. Історія України показує, що, можливо, найбільша втрата незалежності і свободи сталася, коли держава, патріотичні сили не змогли інтегруватися, втратили довіру власних громадян в ході конфлікту і підготували ґрунт для реваншу антиукраїнської армії наприкінці 2023 року.

Поряд зі складною ситуацією на фронті і протиріччями деяких країн-партнерів щодо подальшої підтримки України, спостерігається зростання внутрішньополітичної напруженості, що викликає деяке розчарування у зв'язку із стурбованістю суспільства і громадян подальшими перспективами розвитку ситуації в країні.

Важливим фактором впливу на ринок праці в цілому, та на рівень зайнятості населення в економіці країни є продовження агресивних і провокаційних дій з боку російських агресорів, які можуть не тільки призвести

до додаткових економічних втрат, а й затримати відновлення країни в цілому. Йдеться про масштабні бомбардування (майже щоденної інтенсифікації) критично важливої інфраструктури, в основному пов'язаної з життєзабезпеченням населення — електро-, водо- та теплопостачанням.

Українські міста та села перейшли на електропостачання за графіком, а періодичні та аварійні відключення стали "звичними". Крім побутових незручностей, довгострокові обмеження електропостачання призвели до скорочення часу виробництва і майже всієї сфери обслуговування на дому для багатьох промислових компаній [28].

У 2023 році виробничі показники показали повільне поліпшення, що свідчить про поступове відновлення Росії після економічної кризи, яка привела Україну до 2022 року. (Нагадаємо про падіння реального ВВП на 30%). Це підтвердив перегляд прогнозів розвитку української економіки на 2023 рік (міжнародними організаціями та вітчизняними державними структурами) — з вкрай низьких темпів зростання (і навіть зниження) реального ВВП, представлених на початку року, до вельми позитивних, представлених вже восени [29].

У 2023-2024 роках Світовий банк поліпшив свій прогноз зростання ВВП України в 2023 році до 3,5% [30]. Це на 6% вище 1,5-місячної оцінки (на початку року прогноз був ще більш негативним). Як згадувалося раніше, основними факторами, що покращили прогноз, стали стабільне електропостачання, збільшення державних витрат, збільшення зовнішньої підтримки, більш високі, ніж очікувалося раніше, врожаї і підвищення довіри споживачів і корпорацій, що сприяло поступовому зростанню активності після обвалу 1 рік тому.

Безумовно, умови для розвитку української економіки в наступні роки визначаються складним поєднанням різноспрямованих внутрішніх і зовнішніх факторів, які посилюються міжнародним протистоянням світових політичних і економічних лідерів, збереженням високого ризику продовження повномасштабної російської агресії і новим осередком військової агресії.

У процесі, який може сприяти / перешкоджати (в певних межах суперечити) зміцненню макроекономіки, ми підкреслюємо наступне:

- продовження визволення українських земель в умовах значного опору з боку агресорів може продовжити період визвольної боротьби. Сценарій швидкого припинення бойових дій на території країни, а також сценарій продовження бойових дій і вступу в «мирні переговори» не розглядаються;

- військова, фінансова та гуманітарна допомога партнерів буде продовжуватися, але в дещо менших обсягах і буде спрямована в основному на військові цілі. Припинення або зведення до мінімуму сценаріїв надання зовнішньої допомоги;

- внутрішньополітична напруженість не переростає в конфронтаційні зіткнення, державні органи продовжують працювати відповідно до Конституції і чинними законами, громадянське суспільство продовжує проявляти активність і надалі, виключені провокаційні дії, спрямовані на утиск демократичних прав і свобод або провокування суспільних зіткнень;

- у районах, які в значній мірі постраждали від агресивної агресії, відбувається відновлення і поживлення реабілітаційних процесів. Зростання економічної активності відбувається як в результаті екстенсивних факторів (розширення економічної активності на звільнених територіях і повернення мігрантів на батьківщину (Харківська, Сумська, Чернігівська, Херсонська області), так і інтенсивних (підвищення економічної активності підприємств у всіх регіонах, які стають більш безпечними);

- труднощі з доступом до зовнішніх ресурсів можуть бути викликані втратою резервів або посиленням податково-бюджетної та грошово-кредитної політики (і те, і інше несумісне з цілями розвитку та економічного зростання), що призведе до певної девальвації і погіршення інфляції. Деякі складнощі можуть виникнути з виплатою зовнішнього боргу, виконання якого зажадає використання валютних резервів. Тому девальвація гривні, а отже, і інфляція, можуть виявитися оптимальним варіантом, і, за нашими прогнозами, її рівень дещо перевищить очікування уряду. З іншого боку, зростання інфляції може

сприяти скороченню бюджетних витрат через збільшення номінального ВВП;

- зниження зовнішніх доходів означає, що внутрішній борг буде зростати, але його легше рефінансувати. Але в той же час необхідно буде вирішити протиріччя — потреба уряду в збільшенні залучених коштів викличе зростання прибутковості облігацій, що зробить погашення боргу більш дорогим і в кінцевому підсумку зробить вкрай негативний вплив на інфляцію і валютний ринок [30].

Доцільно вивчати основні макроекономічні показники 2021-2023 років на основі показників стану економіки і прогнозні у 2024 році, які сформували дуже низьку порівняльну базу для наступних років.

Таким чином, позитивні показники зростання на 2023-2024 роки не вказують на те, що країна вийшла на траєкторію стійкого зростання ВВП. Поряд з цим, у випадку з 2024 роком (табл. 3.1). Якщо вдасться закріпити процес стабілізації, то в 2025 рік країна зможе вступити з сильними позитивними очікуваннями. Саме збереження економічної динаміки, досягнутої в 2023 році, в 2024 році забезпечить певну основу для початку прискореного відновлення в найближчі роки.

Таблиця 3.1

Головні макроекономічні показники 2021–2023рр. і прогноз 2024р.

Показники	2021	2022	2023		2024	
	НБУ	НБУ	НБУ	ЦР	НБУ	ЦР
ВВП, млрд. грн.	5451	5191	6625	6590	7730	8360
Реальний ВВП, % зростання	3,4	-29,1	4,9	4,0	3,6	4,0
Зростання ІСЦ, % (груд.-груд.)	10,0	26,6	5,8	6,8	9,8	12,9
Зростання ІСЦ, % (ср.)	9,4	20,2	12,9	13,1	8,3	10,0
Сальдо рахунку поточних операцій, \$ млрд	-3,9	8,0	-7,3	-6,2	-11,0	-12,0
Валові резерви НБУ, \$ млрд	30,9	28,5	41,8	39,0	44,7	35,0
Зростання номінальної ср. заробітної плати, %	20,9	6,0	17,7	12,2	15,8	22,9

Такий підхід підтверджується прогнозами, представленими Національним банком в останньому випуску по інфляції [31]. Дещо інший (можливо, не оптимістичний) характер розвитку вітчизняної економіки, заснований на (попередніх) результатах 2023 року, що узгоджується з наданими

прогнозними показниками і обґрунтованим характером припущень, основними ідеологічними відмінностями між прогнозом на 2024 рік і урядовим прогнозом є дещо нижчий рівень зростання реального ВВП., зростаюча інфляція, поглиблення дефіциту зовнішньої торгівлі, високий рівень втрати валютних резервів

Зростання ВВП у 2023 році. Він залишається незмінним і на сьогоднішній день виявився нижче зазначеного НБУ прогнозу (хоча перший прогнозований урядом темп зростання в 2023 році був практично нульовим).

Основними факторами, які відмовилися коригувати прогноз у бік збільшення зростання реального ВВП, є постійне ослаблення динаміки підтримки партнерів і збільшений ризик відновлення масштабних ударів зловмисників по енергетичній інфраструктурі в осінньо-зимовий період. Звичайно, вітчизняні енергетичні компанії вже мають досвід усунення збитку, але це уповільнює виробничу активність і послаблює стимули до прискорення відновлення.

Ще одним фактором, який не дозволив збільшити показник реального ВВП, є енергетична складова, яка полягає в очікуваному прискоренні інфляції в осінньо-зимовий період через зростання цін на нафту через скоординоване зниження видобутку нафти Саудівською Аравією і росією. Звичайно, енергетична криза в 2022 році більше не повториться, але дуже ймовірно, що відбудеться різкий стрибок вартості енергоресурсів, особливо якщо зима буде холодною і домогосподарства створять великий попит на них (енергоресурси).

Що стосується розвитку реального сектора, то необхідно визнати, що, на жаль, такий важливий інструмент відновлення, яким повинен був стати план Маршалла і на який покладалися великі надії на початку 2023 року, не набув чинності. В основному це пов'язано з тим, що український уряд не зміг підготувати зрозумілу програму відновлення (а значні іноземні фонди не надали перелік об'єктів для необхідного будівництва або реконструкції).

Ще одним фактором ослаблення економічних стимулів для зростання прикордонного конфлікту між Україною та сусідніх європейських країн з точки

зору експорту, а заодно і скасування «зернового договору», навіть транзит окремих видів зерна і продуктів харчування в Україні, виробничі потужності і показників, які негативно впливають на платіжний баланс.

Особливий інтерес представляє оцінка рівня заробітної плати. Це пов'язано з тим, що з початку 2022 року. Державна служба статистики не надає інформацію про середню заробітну плату. А її значення виходить побічно, через розрахунок пенсії Пенсійним фондом. Згідно з цими даними, виплати армії швидко зростали, але середня зарплата залишалася незмінною. Однак це мало вплинуло на середній показник по країні, але саме в 2022 році вклади населення швидко збільшилися.

Водночас відновлення економіки позначилося на зарплатах, і з весни 2023 року вони почали помітно зростати. Крім того, через уповільнення інфляції їх (зарплат) реальна купівельна спроможність також збільшилася. Це пов'язано з подальшою стабілізацією макроекономічного середовища і підвищенням попиту на кваліфіковану робочу силу, тому є підстави очікувати прискорення зростання заробітної плати.

За попередніми оцінками, середня номінальна заробітна плата в 2023 році зросла більш ніж на 12% і досягла 16,7 тис.грн, а в 2024-му - 16,7 тис. грн. - номінально він зросте на 23% (за прогнозами НБУ, зростання складе 16%) і досягне 20,5 тис.грн.

Зміцнення обороноздатності та економічної життєздатності країни в 2024 році. Це означає, що в цей період попит на робочу силу може швидко зрости, і в ситуаціях нестачі освіченої робочої сили (військові, мігранти) роботодавці погодяться значно підвищити заробітну плату. Це, в свою чергу, може послужити стимулом для повернення українців додому з-за кордону (і стане важливим фактором відновлення економіки і зростання ВВП).

Але саме у таких працівників зростає попит на кваліфікованих працівників, і роботодавці готові значно підвищити заробітну плату тим працівникам, які вже зарекомендували себе або готові до нових конкурентних умов. Недоліком такого " формату " попиту є те, що рівень безробіття в 2024

році залишиться практично на рівні 2023 року.

3.2 Напрями підвищення рівня зайнятості населення

Проведені дослідження виявляють проблемні питання підвищення зайнятості та відновлення ринку праці, а також пропонують області (тенденції), які матимуть найбільший вплив на ринок праці в 2024 році.

На початку повноцінного вторгнення кількість вакансій на ринку праці скоротилася більш ніж у 10 разів, але конкуренція між претендентами на одну вакансію зростає більш ніж у 7 разів. Рекрутери отримали десятки відгуків від кандидатів. Вже на початку 2023 року конкуренція наблизилася до звичайних показників і продовжила знижуватися.

У 2023 році більшість роботодавців стикалися з нестачею персоналу. Це посилюється нерівномірним відновленням ринку праці, як географічним, так і галузевим.

Найвища конкуренція серед претендентів у 2023 році стабільно спостерігалася у Київській, Харківській та Вінницькій областях. Цікаво, що тільки серед лідерів Вінницької області кількість вакансій зараз вища, ніж до повноцінного вторгнення. Але найнижчу щомісячну конкуренцію ми спостерігаємо в Закарпатській, Чернівецькій та Херсонській областях.

Роботодавці в прифронтових районах і в західній частині штату також можуть зіткнутися з нестачею персоналу. По-перше, труднощі з працевлаштуванням пов'язані з тим, що люди були змушені переїжджати в більш безпечні райони і за кордон. Для інших працевлаштування ускладнюється величезною конкуренцією з роботодавцями. Наприклад, у Закарпатській області ринок праці відновлюється на 167% - роботодавців стало набагато більше, ніж до повномасштабного вторгнення, і не всіх кандидатів вистачає.

Дисбаланси в 2023 році спостерігалися і на рівні бізнес-сектора.

Найскладніше знайти кандидатів на вакансії в категоріях «медицина, фармація» і «робоча спеціальність, виробництво». Адже посади лікарів (ендоскопістів, гастроентерологів, ендокринологів, лікарів УЗД, педіатрів, сімейних лікарів, зубних техніків) і робочі спеціальності (шахтарі, бляхарі, фрезерувальники, лісопилальники, лудильники, покрівельники) регулярно класифікуються при оцінці вакансій з найменшою кількістю відгуків від претендентів.

Однією з основних причин нестачі персоналу є те, що сотні тисяч українців були мобілізовані для захисту держави, а мільйони були змушені виїхати за кордон або стати внутрішньо переміщеними особами. Міністерство економіки, торгівлі та промисловості заявляє, що ця ситуація є найбільшою кризою перехідного періоду з часів Другої світової війни. Дослідження показують, що понад 300 мільйонів українців можуть залишитися за кордоном.

Зростання заробітної плати - один з інструментів, які роботодавці використовували для подолання дефіциту персоналу в 2023 році. За даними аналітики Work.ua, цього року середня заробітна плата зросла на 23% - з 15000 грн. на місяць до 18 500 грн на місяць.

Більш як на 50% з січня до листопада 2023 року вирости доходи таких спеціалістів:

- з 11000 грн до 18500 грн (+68%) — в укладальника;
- з 20000 грн до 32500 грн (+63%) — у медіапродюсера;
- з 9250 грн до 14500 грн (+57%) — у мийника;
- з 22500 грн до 33750 грн (+50%) — в автослюсаря;
- з 20000 грн до 30000 (+50%) — у висотника;
- з 20000 грн до 30000 (+50%) — у технолога меблів.

В абсолютних цифрах за даними, вказаними у вакансіях на сайті Work.ua, найбільше зросли доходи у представників таких професій:

- з 56250 грн до 70000 грн — у Net-програмістів;
- з 20000 грн до 32500 грн — у медіапродюсерів;
- з 22500 грн до 33750 грн — в автослюсарів;
- з 20000 грн до 30000 грн — у висотників;

- з 30000 грн до 40 000 грн — у ріелторів.

Ось як змінилися зарплати цих же спеціалістів у III квартилі (показник, що найчастіше відповідає рівню зарплати спеціаліста вищого рівня):

- з 85000 грн до 105000 грн — у Net-програмістів;
- з 25625 грн до 40000 грн — у медіапродюсерів;
- з 30000 грн до 43750 грн — в автослюсарів;
- з 25000 грн до 31250 грн — у висотників;
- з 40000 грн до 50000 грн — у ріелторів.

Повномасштабна агресія змушує змінити ставлення людей до військової служби. Зрештою, більшість військових частин, по суті, є цивільними підрозділами: кваліфіковані екскаватори, водії, дизелісти, клерки, лікарі, психологи, бухгалтери, кухарі і т.д. набір в армію - це нова модель формування військ, при якій людина може вибирати, де і у кого служити.

Таким чином, цей підхід продовжує кращі практики, накопичені при прийомі на службу цивільних осіб, і у нас вже є можливість побачити перші результати. Позитивний досвід окремих підрозділів, які набирали фахівців за допомогою рекрутингу, показує, що цей інструмент працює.

Одним з перших результатів у цьому напрямку стала рекрутингова кампанія під гаслом «Війську потрібні різні професії», яку оголосила бригада «Азов» у співпраці з креативною агенцією Banda та Work.ua.

20 листопада 2023 року Міністерство оборони України та Work.ua підписали меморандум про співпрацю в рамках проєкту «Рекрутинг». А вже з 7 грудня шукачі можуть переглянути окрему сторінку, де зібраний перелік підрозділів Сил оборони, які потребують спеціалістів, та всі вакансії цих підрозділів.

Такий підхід дозволяє армії залучати найбільш кваліфікованих фахівців, а людям чітко розуміти, в які підрозділи і на які військові спеціальності йти.

Адаптація до потреб ветеранів-це нова норма українського суспільства. Раніше, після закінчення війни, у ветеранську політику було залучено близько 500 мільйонів чоловік. Це безпосередні учасники бойових дій.

На ринку є компанії, які мають досвід залучення ветеранів, у яких вже є співробітники в рядах сил оборони. І 65% компаній заявляють, що не мають досвіду роботи з ветеранами. Саме тому робота приносить задоволення.

Певні позитивні зміни в цьому напрямку вже відбулися. Зокрема, у 2023 році кількість вакансій для ветеранів збільшилася на 133%.

Впровадження програми адаптації ветеранів є частиною кадрової стратегії на 2024 рік у великих компаніях. Це проект "Країна ветеранів", спрямований на завершення циклу адаптації ветеранів. Це, зокрема, підтримка регулярного спілкування з мобілізованими колегами-цим ми займаємося з самого початку повноцінного вторгнення. Також це підтримка співробітників, які мають близьких родичів-військовослужбовців.

Також особлива увага приділяється реінтеграції ветеранів:

- юридична підтримка-отримання необхідних документів, пільг, трудових гарантій і т. д.;

- фізична і психологічна реабілітація: направлення ветеранів в Реабілітаційні центри, санаторії та медичні установи, організація консультацій з психологами;

- професійна адаптація: допомога у поверненні до роботи, набутті нових навичок для тих, хто не може або не бажає виконувати свої колишні обов'язки.

У 2023 році Work.ua неодноразово порушував тему дискримінації у дослідженнях. Зокрема, необхідно зясувати де проходить межа між дискримінацією та бажаними навичками.

Не можна ігнорувати й той факт, що війна руйнує уявлення про «жіночу» та «чоловічу» роботу. У листопаді 2023 року The Economist розповів про українських жінок, які працюють на шахті, адже чоловіки-шахтарі були мобілізовані до лав ЗСУ.

Ментальне здоров'я працівників — один з викликів у 2024 році. За оцінками ВООЗ, кожен четвертий українець матиме проблеми з психічним здоров'ям після закінчення війни: від тривоги і стресу до важчих станів. Окрім ключової причини стресу в нашому житті — повномасштабного вторгнення —

люди відчувають страх за майбутнє. Ця тенденція простежується на рівні міжнародних досліджень. Американський портал Glassdoor у своїх прогнозах на 2024 рік виокремлює страх втрати роботи, що впливатиме на моральний стан працівників.

Work.ua досліджував стан ментального здоров'я українських працівників. Майже дві третини респондентів відмовили собі у відпочинку у 2023 році. Ті, хто брав відпустку, почуваються не досить гарно. Ідея про те, що «відпочинок не на часі» може зрештою призвести до серйозніших станів, як-от вигорання. Інше дослідження Work.ua показало, що майже половина українців знайомі зі станом вигорання. Причому 90% опитаних ніколи не зверталися по допомогу до керівника чи HR-фахівця, якщо відчували вигорання.

Водночас, суспільний запит на турботу про ментальне здоров'я зростає. Від початку повномасштабного вторгнення попит на психологів зріс у 3 рази.

Роботодавці можуть підтримувати ментальне здоров'я працівників. Це можуть бути такі заходи: корпоративний психолог, заняття з йоги чи медитацій, регулярні one-to-one зустрічі зі співробітниками, гнучкий графік роботи, культура відпусток у компанії (зокрема, коли керівники заохочують працівників до використання відпусток).

Англійська мова — must have у резюме. Представники багатьох професій знання іноземної мови є конкурентною перевагою чи навіть обов'язковою умовою при працевлаштуванні.

Посилення ролі англійської відбувається навіть на законодавчому рівні. У червні 2023 року президент вніс до Верховної Ради законопроект про надання англійській мові статусу міжнародної. На сьогодні проект закону прийнятий за основу та готується до другого читання. У разі його ухвалення обіймати окремі посади можна буде лише після підтвердження рівня володіння англійської. Йдеться, зокрема, про претендентів на посади державних службовців певних категорій, прокурорів, військовослужбовців офіцерського складу тощо.

У розрізі окремих посад, англійську очікують від:

- ІТ-спеціалістів — програміст, верстальник, вебдизайнер, менеджер

проектів;

- перекладачів та викладачів іноземних мов;
- керівників — фінансовий директор, виконавчий директор;
- маркетологів — копірайтер, SEO-спеціаліст, піарник;
- спеціалістів, що працюють з іноземними суб'єктами чи законодавством — інвестиційний аналітик, менеджер ЗЕД, менеджер з управління екіпажем корабля, податковий консультант.

Ще декілька років тому робота у сфері ІТ видавалася ідеальним сценарієм: можна світнутися з будь-якої професії в будь-якому віці, спеціальність можна опанувати за декілька місяців, компанії конкурують за фахівців. Проте глобальна рецесія свідчить, що у 2023 році такі техногіганти, як Microsoft, Amazon, Google скоротили тисячі співробітників.

Глобальні процеси не оминули й Україну: дослідження DoU показало, що 42% тих, хто зараз працює, бояться втратити роботу. Також у дослідженні йдеться, що за останні 12 місяців 25% айтивців звільнили чи не продовжили контракт.

Усе це породжує рекордну конкуренцію серед ІТ-спеціалістів. Дослідження Work.ua показало, що кількість відгуків на 1 вакансію у цій категорії у 20-30 разів перевищує середній показник ринку праці. Найбільше шукачів відгукується на професії з начебто низьким порогом входу:

- верстальник (рекорд середньої кількості відгуків на 1 вакансію у 2023 році — 436 відгуків у серпні);
- Front-end програміст (311 відгуків у липні);
- вебдизайнер (165 відгуків у вересні);
- тестувальник (171 відгук у квітні);
- JavaScript-програміст (95 відгуків у листопаді).

Штучний інтелект (не) замінить працівників. Дискусія про те, чи зможуть роботи замінити людей на ринку праці, перемістилася з фантастичних фільмів до реального життя. І поки дехто вважає, що штучний інтелект (ШІ) дозволить людям працювати менше та ефективніше, окремим компаніям вдається

скорочувати штат і замінити працівників чат-ботами на основі ШІ.

У цілому ж ставлення до технологій на основі штучного інтелекту неоднозначне як серед шукачів, так і серед роботодавців. Одне з нещодавніх досліджень показало, що 57% українців ставляться до ШІ з пересторогою. У 2023 році компанії по всьому світу обмежували працівників у використанні ChatGPT.

У 2023 році найбільші компанії світу повертали працівників у офіси. При цьому застосовувались різні методи: від обов'язкового для всіх гібридного формату до надання бонусів співробітникам, які відвідують офіси. Реалії України геть інакші, ніж у світі, ідея відмови від дистанційної роботи є актуальною. При тому погляди роботодавців та шукачів на це питання кардинально відрізняються.

Бренд роботодавця — актив, що допомагає залучити найкращі кадри.

HR-бренд — це інструмент, який дозволяє залучати найкращих працівників та досягати бізнес-цілей. Опитування Work.ua показало, що переважна більшість шукачів цікавляться репутацією компанії перед тим, як ухвалити рішення про працевлаштування.

Аналітика Work.ua показала, що у 2023 році зміни на ринку праці відбувалися під впливом сезонних чинників. Наприклад, навесні роботодавці активно шукали садівників та дизайнерів інтер'єрів. Ближче до літа зріс попит на будівельників, арматурників, монтажників. Напередодні нового навчального сезону роботодавці активізували пошук педагогів. Восени, що вважається «високим сезоном» для бізнесу, зріс попит на маркетологів, піарників, офіс-менеджерів.

Та ж тенденція, зберіглась і у 2024. А це значить, що і роботодавці, і шукачі можуть розраховувати на відносну прогнозованість та стабільність.

Якщо коротко охарактеризувати ситуацію з персоналом, то це дефіцит кваліфікованих кадрів — 75,1%. Серед інших тенденцій та проблем компанії-респонденти зазначали збільшення заробітної плати (16,1%); складні, що включають географічні особливості бізнесу (4,1%); неготовність кандидатів

працювати у невеликих компаніях (2,3%) та важче (2,4%) (рис. 3.1).

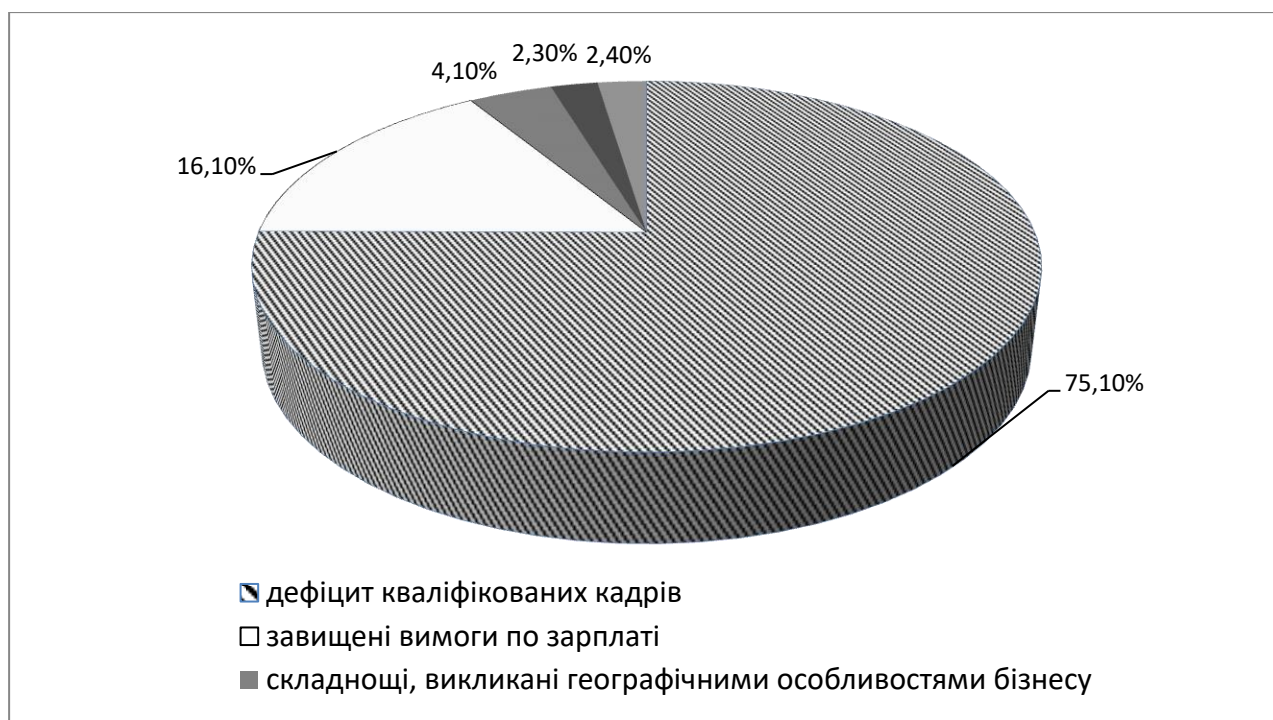

Рис. 3.1. Характеристика ситуація із персоналом у 2024 р.

Сьогоднішні компанії прагнуть зосередитись на тому, щоб мати дефіцит кадрів. З цим методом впроваджуються нові надходження: перекваліфікація фахівців та перерозподіл обов'язок у колективах (53,5%), програми для молодих фахівців (32,6%), автоматизація процесів (23,9%), аутсорсинг (16%), програми для людей літнього віку (8,8%), знаходження фахівців в інших країнах (3,6%). Ще 17,8% опитаних компаній не обирають підхід із заданих методів, а 8,6% компаній не бачать дефіциту кадрів (рис. 3.2).

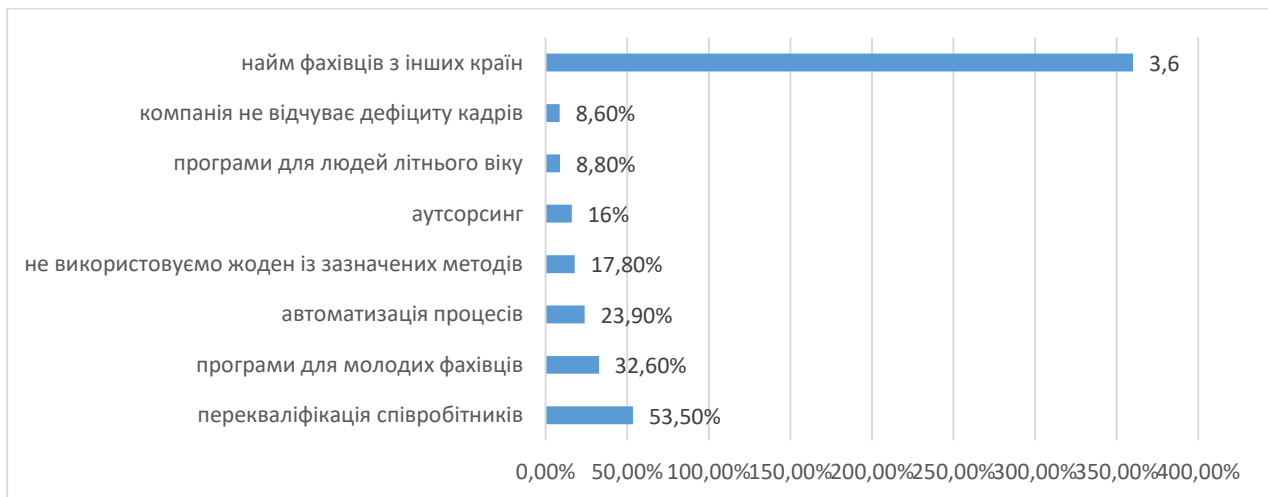

Рис. 3.2. Пропозиції щодо подолання дефіциту кадрів

В умовах сучасного ринку праці важливо, щоб економічно активне населення володіло здатністю та готовністю ефективно та продуктивно використовувати сучасні інформаційні технології у своїх трудових процесах. Крім того, механізми державного регулювання повинні сприяти широкому застосуванню робочої сили в галузях, які створюють продукти та послуги зі значною доданою вартістю, особливо тих, які пов'язані з цифровою економікою в осяжному майбутньому. На думку вітчизняних дослідників В. Близнюка та Л. Яценка, до завдань державного регулювання ринку праці входять забезпечення інклюзивного розвитку, підвищення конкурентоспроможності, підвищення загального добробуту, пом'якшення розшарування за доходами та бідності, сприяння раціональному розміщенню робочої сили, сприяння детінізації в секторі праці, просування соціальної згуртованості та справедливості та зменшення стигматизації на ринку праці. Ці цілі служать справедливими орієнтирами для державного регулювання продуктивної зайнятості.

Поняття продуктивної зайнятості є складним і багатограним; тому її регулювання державними структурами має бути ретельним, охоплюючи різні сфери: економічну, соціальну, освітню, науково-технічну та інноваційну. Заходи, інструменти та механізми державного регулювання продуктивної зайнятості мають бути спрямовані на такі напрямки:

- концентрація робочої сили в регіонах, що сприяє розвитку, економічному зростанню та процвітанню нації;
- сприяння інноваційному економічному розвитку шляхом інтеграції його секторів у ланцюги створення вартості та розподілу розвинених країн, а також розширення зовнішніх і внутрішніх ринків товарів, послуг і капіталу;
- встановлення стратегічних пріоритетів для багаторівневих і багатогалузевих стратегій розвитку, а також для суб'єктів державного управління, зосереджених на формуванні технологічних сукупностей і продуктивної зайнятості в рамках цифрової економіки та фундаментальних елементів нової технологічної парадигми (або , іншими словами, основа для нової індустріальної хвилі);
- реалізація ініціатив, спрямованих на модернізацію та цифрову трансформацію як економіки, так і суспільства;
- пом'якшення диспропорцій у розподілі виробничих ресурсів, усунення диспропорцій у привласненні створеної вартості та регулювання ціннісних відносин факторів виробництва з метою максимізації соціальних вигод при дотриманні суспільних інтересів;
- заохочення та реалізація освітніх ініціатив (зокрема, постійних, безперервних, допоміжних, персоналізованих тощо) для подолання прогалів у кваліфікації, підвищення цифрових навичок і компетенцій, а також вирішення територіальних і галузевих диспропорцій, серед інших проблем.

Отже, державне регулювання продуктивної зайнятості виходить за межі загальної соціально-економічної політики держави і конкретно стосується політики зайнятості. Таке регулювання має бути цілісним, спрямованим на усунення нерівності в різних аспектах суспільного життя. Пріоритетні сфери мають включати сприяння економічному зростанню шляхом стимулювання інноваційних починань і цифрової модернізації відносин, усунення диспропорцій у розподілі ресурсів і розподілу економічно активного населення, подолання розриву в кваліфікації, цифрових ресурсах і заробітній платі, а також впровадження структурних змін, серед інших ініціатив.

Висновки до розділу 3

1. На розвиток української економіки в найближчі роки впливатиме поєднання внутрішніх і зовнішніх факторів, зокрема триваюча російська агресія та міжнародна політична динаміка. Звільнення українських територій може призвести до продовження конфлікту, а військова та гуманітарна допомога від партнерів, як очікується, зменшиться та зосередиться більше на військових потребах. Внутрішня політична стабільність має вирішальне значення, оскільки будь-яка напруженість не повинна переростати у насильство, що дозволяє громадянському суспільству залишатися активним. Очікується відновлення економіки в районах, які постраждали від конфлікту, завдяки мігрантам, що повертаються, і підвищенню активності в безпечніших регіонах, хоча такі проблеми, як інфляція, доступ до зовнішніх ресурсів і зростання вартості енергії, можуть перешкоджати зростанню.

2. З метою вирішення проблем безробіття та надлишкової робочої сили, що склалася в окремих регіонах країни, необхідною є розробка короткострокових планів щодо релокації чи переорієнтації деяких підприємств, допомоги бізнесу, який через бойові дії не може сплачувати заробітну плату працівникам та податки. Створення робочих місць є ключовим фактором для реінтеграції різних груп населення, які постраждали від війни. Це сприятиме розвитку економіки, підвищуючи купівельну спроможність населення, та є надійним інструментом подолання бідності. Вирішення проблеми дефіциту робочих місць у період війни та післявоєнного відновлення має стати наскрізним питанням соціальної політики, хоча без перебільшень, сприяння гідній праці є складним завданням, враховуючи соціально-економічний та військовополітичний стан у якому перебуватиме Україна.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження проблем зайнятості в Україні та її впливу на соціальну безпеку в Україні дозволив дійти до наступних висновків.

1. Зайнятість є вирішальним фактором економічного і соціального розвитку країни, що відображає інтеграцію населення в економічне життя і задоволення соціальних потреб. Принцип зайнятості підкреслює добровільність участі, відповідальність держави за створення робочих місць, необхідність узгодженого вирішення проблем зайнятості.

2. Регулювання ринку праці є важливим для функціонування ринкової економіки, оскільки воно забезпечує чутливість ринку праці, його гнучкість і здатність адаптуватися до економічних змін. Державне регулювання відіграє ключову роль у сприянні продуктивній зайнятості та соціальному захисту, а також у подоланні економічних і соціальних наслідків безробіття. Ефективні заходи включають зміцнення професійної освіти, створення нових робочих місць, підтримку малого бізнесу та вдосконалення соціальних механізмів допомоги незахищеним групам населення з метою підвищення активності робочої сили та конкурентоспроможності на ринку праці.

3. Зайнятість відіграє життєво важливу роль у задоволенні матеріальних і соціальних потреб людей, сприянні економічному розвитку, соціальній стабільності та добробуту людей. Система соціальної безпеки України оцінюється за методологією, яка включає різні показники, такі як рівень доходів, співвідношення заробітної плати, медичні витрати та рівень злочинності, які разом відображають стан соціального захисту країни та якість життя населення.

4. Втрата та пошкодження виробничих активів та інфраструктури, переривання ланцюгів постачання торговельних мереж послабили потенціал ринку праці, призвівши до «зривів» та втрати можливостей до працевлаштування більшості українців. У малого бізнесу скорочуються можливості з фінансової підтримки свого штату працівників, малий та середній

бізнес в Україні вже скоротив 1,07 млн працівників. Релокація та вимушена міграція призвели до зміни структури ринку праці, а також структури пропозицій та насиченість фахівцями у розрізі регіонів.

5. У регіонах, які найбільше відчули на собі військову агресію РФ, зменшилася кількість робочих місць і зросла конкуренція. Суттєвим став дисбаланс між попитом та пропозицією робочої сили. Попит на робочу силу різко зменшився через неможливість працювати у зонах бойових дій, зниження попиту на товари та послуги, проблеми з логістикою та невизначеність майбутнього.

Окрім того, в країні має місце значна тінізація ринку праці — багато вакансій пропонуються без оформлення, як підробіток тощо. Зрозуміло, що в таких умовах ні на легальну зарплату, ні на якісь соціальні гарантії (наприклад, лікарняні), ні на стаж, українці не можуть розраховувати. Через війну спостерігається зниження зарплат, оскільки безробітних стає значно більше, ніж вакантних робочих місць.

6. Частка населення з доходами, нижчими за фактичний прожитковий мінімум, який для працездатних осіб у 2022р. становив 2481 грн., може досягти 70%. Серед найголовніших проблем бізнесу все ще залишаються логістичні труднощі, брак палива та зростання цін. Найбільше підприємці очікують закінчення війни, деокупацію територій, зменшення акцизів та податків.

7. Стабілізація ринку праці у післявоєнний період є вкрай важливим завданням, зважаючи на появу різних груп населення, які постраждали від збройного конфлікту, у т.ч. внутрішньо переміщених осіб, серед яких діти та жінки, люди з обмеженими можливостями та колишні комбатанти. Специфічні потреби цих груп мають бути враховані при плануванні та впровадженні стійких процесів реінтеграції, включаючи працевлаштування. Важливою має стати розробка ефективної системи управління ринком праці (механізмів та інструментів її реалізації), з урахуванням питань освіти, розвитку спеціальних навичок, а також підвищення рівня соціального захисту та безпеки.

8. Збільшення рівня зайнятості має стати центральним питанням

повоєнної відбудови, реінтеграції та процесів повернення до умов миру. Політичний діалог має охоплювати поточні та довгострокові потреби ринку праці, необхідна інтегрована програма, спрямована на забезпечення прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати, підтримку соціального забезпечення тощо. У післявоєнний період економіка потребуватиме глибшої «реконструкції» за довоєнний, з точки зору економічного розвитку. Значна втрата робочої сили може перешкодити відбудові та розвитку країни, якщо не будуть ухвалені відповідні рішення. Зменшення рівня безробіття та стабілізація на ринку праці має стати ключовим у порядку денному державної політики.

9. Процес відновлення та реструктуризації вимагатиме перерозподілу робочої сили між секторами економіки, що дозволить підвищити рівень її продуктивності. З метою вирішення проблем безробіття та надлишкової робочої сили, що склалася в окремих регіонах країни, необхідною є розробка короткострокових планів щодо релокації чи переорієнтації деяких підприємств, допомоги бізнесу, який через бойові дії не може сплачувати заробітну плату працівникам та податки. Створення робочих місць є ключовим фактором для реінтеграції різних груп населення, які постраждали від війни. Це сприятиме розвитку економіки, підвищуючи купівельну спроможність населення, та є надійним інструментом подолання бідності. Вирішення проблеми дефіциту робочих місць у період війни та післявоєнного відновлення має стати наскрізним питанням соціальної політики, хоча без перебільшень, сприяння гідній праці є складним завданням, враховуючи соціально-економічний та військовополітичний стан у якому перебуватиме Україна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Gradus research company. Діагностування стану українського бізнесу під час повномасштабної війни росії з Україною. URL: https://gradus.app/documents/188/BusinessInWar_Gradus_KSE_Report_300_32022_ua.pdf
2. Аналітична записка МОП. Вплив кризи в Україні на сферу праці: попередні оцінки. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/202205/UKR_Brief%20note_11May-2022.pdf.
3. Аналітична записка. Вплив кризи в Україні на сферу праці: попередні оцінки. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-05/UKR_Brief%20note_11May-2022.pdf
4. Серьогіна Н. О. Забезпечення продуктивної зайнятості в контексті національної безпеки: теоретико-методологічний аспект. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2020. № 3. С. 30-37.
5. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>
6. Медяник В. А. Сучасні напрями державної соціальної політики України: питання адміністративно-правового забезпечення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 7. С. 176-178.
7. Шостак С. В. Особливості державного регулювання зайнятості населення. *Держава та регіони*. 2012. № 1 (37). С. 152-55.
8. Talavira, Ye. V., Pinchuk, S. S., & Chernysh, V. V. (2019). State policy studies in the labor payment organization system in modern conditions. *Efficient economy*, 6, 132-139. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7123>. DOI 10.32702/2307-2105-2019.6.51
9. Antoshkina, L. State regulation of the labor market of Ukraine. *Progress in Economic Sciences*, 1,229-242. DOI: <http://dx.medra.org/10.14595/PIES/01/018>
10. Lanchenko, Ye. O. 2018. Collective-contracting regulation of social and labor relations in agriculture: status and directions of improvement. *Demography and*

social economy, 3, 148-160. URL: <https://dse.org.ua/arhcive/34/11.pdf>.

11. Kyfiak, V.I., & Lesko, N.V. Socio-economic analysis of unemployment in Ukraine. *Economy and the state*, 2019. 1, 100-103. URL: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=4239&i=16> DOI 10.32702/2306-6806.2019.1.100.

12. Лугова В.М. Зайнятість населення як чинник забезпечення соціальної безпеки. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024 рік. Том 9. № 1. С. 34-41.

13. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, наказ від 29.10.2013 № 1277. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/218014_218079

14. 99% українців, які виїхали у 2023, повернулись до України. Вебсайт Opendatabot. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/ukrainians-emigration-trend-continues>.

15. Офіційний вебсайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.

16. Демографічна ситуація у 2021 році. Вебсайт Держстат. 12.06.2023. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/demohrafichna-sytuatsiya-u-2021-rotsi>.

17. Як скоротилася кількість населення України під час війни: підрахунки соціологів. Вебсайт visitukraine. today. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2023/how-the-population-of-ukraine-decreased-during-the-war-sociologists-estimates>

18. Аналітична та статистична інформація. Вебсайт Дніпропетровського обласного центру зайнятості. URL: <https://dnp.dcz.gov.ua/analitics/70>

19. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют. Вебсайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates>.

20. Індекс інфляції в Україні 2024. Вебсайт Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>

21. Аналітична та статистична інформація. Державна служба зайнятості України. <https://www.dcz.gov.ua/analitics>.

22. Попит та пропозиція на зареєстрованому ринку праці у січні-травні 2022 року. Державна служба зайнятості України. Офіційний сайт, URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/67>.
23. Аналітична та статистична інформація. «Державний центр зайнятості». URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/67>
24. Витрати і ресурси домогосподарств України. Статистичний збірник. Державна служба статистики. URL : https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/07/zb_vrd_21.pdf
25. Виконання зведеного і державного бюджетів, Мінфін. URL : <https://mof.gov.ua/uk/budget-process-projects-declaration>
26. Статистичний щорічник України за 2019-2021 рр. URL : https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/11/Yearbook_2021.pdf
27. Як війна впливає на ринок праці та що чекає шукачів роботи? URL: https://careerhub.in.ua/viyna_ta_rynok_praci.
28. Як змінився ринок праці за 100 днів війни? URL: <https://budni.rabota.ua/ua/news/yak-zminivsia-rinokpratsi-v-ukrayini-za-100-dniv-viyni>.
29. Як проходить адаптація до роботи в умовах війни – досвід великих компаній. URL: <https://www.work.ua/articles/work-in-team/2870>.
30. Pham T., Talavera O., Wu Z. Labor markets during war time: Evidence from online job advertisements. Journal of Comparative Economics. 2023. Pp. 1-18.
31. Drobiazko L. Transformation of Labor Market of Ukraine: Professional Qualifications Assessment. SSP Modern Economics, State and Public Administration. 2023. Volume 2 Issue 1. Pp. 1-11.
32. Kapinus O., Pylypchenko O., Kobets Y., Kiselyova E., Turenko V. Migration Problems on the European Continent Related to the War in Ukraine. Review of Economics and Finance. 2023. Vol. 21. № 1. Pp. 962-970.

ДОДАТКИ

Додаток А

Кількість зареєстрованих вакансій та чисельність безробітних осіб, які раніше працювали, за видами економічної діяльності у 2022-2023 роках

№	Види економічної діяльності	Кількість зареєстрованих вакансій				Чисельність зареєстрованих безробітних осіб, які раніше працювали				Дефіцит вакансій (-), дефіцит кадрів (+)	
		У 2022 році		У 2023 році		У 2022 році		У 2023 році		У 2022 році	У 2023 році
		Тис.	%	Тис.	%	Тис.	%	Тис.	%	Тис.	Тис.
1	2	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	Сільське, лісове та рибне господарство	67,4	17,0	29,5	9,0	110,1	14,6	42,5	11,1	-42,7	-13,0
2	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	6,9	1,7	5,5	1,7	9,1	1,2	5,0	1,3	-2,2	0,5
3	Переробна промисловість	72,3	18,2	57,7	17,5	113,7	15,0	58,8	15,4	-41,4	-1,1
4	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	14,3	3,6	10,3	3,1	17,3	2,3	9,5	2,5	-3,0	0,8
5	Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	8,7	2,2	8,9	2,7	7,5	1,0	4,8	1,3	1,2	4,1
6	Будівництво	10,8	2,7	7,5	2,3	28,3	3,7	9,5	2,5	-17,5	-2,0
7	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	56,1	14,2	53,5	16,2	155,1	20,5	77,7	20,3	-99,0	-24,2
8	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	26,1	6,6	22,1	6,7	42,7	5,6	25,9	6,8	-16,6	-3,8
9	Тимчасове розміщування й організація харчування	9,8	2,5	11,8	3,6	20,4	2,7	10,2	2,7	-10,6	1,6
10	Інформація та телекомунікації	2,1	0,5	1,5	0,5	10,6	1,4	4,8	1,3	-8,5	-3,3
11	Фінансова та страхова діяльність	2,4	0,6	2,0	0,6	20,5	2,7	9,7	2,5	-18,1	-7,7
12	Операції з нерухомим майном	3,0	0,8	2,7	0,8	7,0	0,9	3,5	0,9	-4,0	-0,8

Продовження додатка А

1	2	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
13	Професійна, наукова та технічна діяльність	6,0	1,5	5,1	1,5	17,3	2,3	8,3	2,2	-11,3	-3,2
14	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	11,8	3,0	11,5	3,5	19,8	2,6	10,7	2,8	-8,0	0,8
15	Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	24,9	6,3	24,7	7,5	102,8	13,6	58,6	15,3	-77,9	-33,9
16	Освіта	40,2	10,1	42,5	12,9	25,9	3,4	15,9	4,2	14,3	26,6
17	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	27,2	6,9	26,3	8,0	37,5	5,0	21,5	5,6	-10,3	4,8
18	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	3,8	1,0	3,7	1,1	4,9	0,6	2,5	0,7	-1,1	1,2
19	Надання інших видів послуг	2,4	0,6	2,8	0,9	6,1	0,8	3,1	0,8	-3,7	-0,3
20	Усього	396,3	-	329,4	-	756,6	-	382,6	-	-	-